

EU TECHNICAL ASSISTANCE
TO CIVIL SOCIETY ORGANISATIONS
IN THE WESTERN BALKANS AND TÜRKIYE

REVIDIRANE SMJERNICE DG NEAR-a
ZA PODRŠKU EU CIVILNOM DRUŠTVU
ZAPADNOG BALKANA I TURSKE
2021–2027

Izveštaj o početnoj procjeni

PRILOG 4

ANALIZA ZEMLJE
CRNA GORA

Funded by
the European Union

Ovu studiju je sproveo tim istraživača/istraživačica pod nadzorom projekta EU TACSO 3.

Lokalna ekspertica i glavna autorka: Snježana Bokulić

Ekspertica za analizu podataka i istraživanja: Dr. Blerina Metanj Subaši (Subashi)

Autorke analize za države:

Nataša (Natasha) Mazari – Albanija

Kanita Kulić – Bosna i Hercegovina

Aferdita Puština (Afërdita Pustina) – Kosovo

Aleksandra Gligorović – Crna Gora

Marija Armenski – Sjeverna Makedonija

Jelena Pajović van Rinen (Reenen) – Srbija

Ozge (Özge) Konuralp – Turska

Vođa tima projekta EU TACSO 3 – Ričard Alen (Richard Allen)

Pravni savjetnici/savjetnice

dr Ersida Teliti – Albanija

Selim Kulić – Bosna i Hercegovina

mr Milorad Marković – Crna Gora

Maja Atanasova – Sjeverna Makedonija

dr Robert Sepi – Srbija

vanredni prof. dr Ulaş (Ulaş) Karan – Turska

Korektura:

Džonatan (Jonathan) Boulting

Beograd, Srbija, maj 2023 2023

<https://tacso.eu>

Uvod

Ova Analiza države je Prilog Smjernicama DG NEAR-a za podršku EU civilnom društvu 2021–2027: Izveštaj o početnoj procjeni iz 2021. godine.

Smjernice daju kratak pregled rezultata kojima će težiti podrška EU civilnom društvu u regionu proširenja u ovom sedmogodišnjem periodu. Ova procjena daje dokaze o situaciji u odnosu na pokazatelje Smjernica za 2021. godinu koja predstavlja baznu godinu.

Ovaj Prilog daje kratak pregled dokaza za procjenu situacije u Crnoj Gori u odnosu na svaki od 59 pokazatelja predstavljenih u Smjernicama. Prilog treba čitati zajedno s glavnim izvještajem koji je dostupan na internet stranici tacso.eu.

Metodologija

Analiza predstavljena u glavnom izvještaju i Prilozima država zemalja zasnovana je na podacima prikupljenim od primarnih i sekundarnih izvora. Primarno istraživanje uključivalo je ankete OCD-a i državnih organa, kao i zakonodavnu analizu relevantnih zakona. Sekundarni izvori kao što su izvještaji OCD-a, nacionalne institucije za ljudska prava, državni organi i vlasti pregledani su radi obezbjeđenja relevantnih informacija i podataka. Prikupljanje podataka i analiza odnose se na 2021. koja je bila bazna godina.

Istraživanje organizacija civilnog društva

Istraživanje OCD-a sprovedeno je od 26. septembra do 18. oktobra 2022. godine. Cilj istraživanja bilo je prikupljanje perspektive situacije aktera civilnog društva u regionu na sve primjenjive pokazatelje. Istraživanje se većinom sastojalo od zatvorenih pitanja.

Istraživanje za OCD proslijeđeno je na veći broj adresa i rezultovalo s 114 validnih odgovora u Crnoj Gori. To čini 15% ukupnog broja odgovora u svih sedam država korisnica IPA podrške.

Broj odgovora i udio u ukupnom broju odgovora, po korisniku IPA pomoći		
Albanija	95	12%
Bosna i Hercegovina	103	13%
Kosovo	83	11%
Crna Gora	114	15%
Sjeverna Makedonija	92	12%
Srbija	95	12%
Turska	184	24%
Ukupno	766	100%

Više od polovine ispitanika, 60%, bili su viši službenici u organizaciji (53 izvršna direktora i 2 direktora, 4 predsjednika, 4 člana odbora, 5 viših rukovodilaca, itd.). Što se tiče dužine rada unutar organizacije, 46% je u organizaciji osam godina ili više, od četiri do sedam godina 26%, duže od tri godine 25%.

U odnosu na rod, 58% izjašnjava se kao žene, 40% kao muškarci i 2% ne želi da otkrije. Ukupno, 82% ispitanika su starosne dobi 31 ili stariji (27% starosti 31–40, 35% starosti 41–50, dok je 19% imalo 51 ili više godina. Mladih ispitanika (do 30 godina starosti) bilo je 17%.

Nešto manje od četvrtine ispitanika, 18%, identifikovalo se kao pripadnik zajednice, manjine ili marginalizovane grupe. Od onih koji se identifikuju da pripadaju takvoj grupi (ukupno 20 ispitanika), 7 se identifikovalo kao osobe sa invaliditetom (što je 6% od ukupnog broja ispitanika u anketi OCD-a); 2 kao pripadnik LG-BTIQ zajednice (što je 2% od ukupnog broja ispitanika u anketi OCD-a); 1 kao pripadnik romske, aškalijske ili egipćanske zajednice, i većina i polovina ispitanika (manje od 1% od ukupnog broja ispitanika u anketi OCD-a); i 10 je odgovorilo: „ostalo“ (9% od ukupnog broja ispitanika u anketi OCD-a).

Više od dvije trećine OCD-a koje su učestvovala u istraživanju, 79%, osnovane su prije više od dvije decenije (skoro polovina od njih, 47% između 2011–2021; 32% između 2001–2010; 17% između 1991–2000 i 3% 1990 ili ranije).

Gotovo svi ispitanici su iz zvanično registrovanih organizacija (samo 1 je odgovorio da ne zna). Skoro polovina OCD-a obuhvaćenih anketom, 68%, registrovane su kao građansko udruženje ili NVO; 4% su fondacije (5 ispitanika u ukupnom broju); 11% je registrovano kao neprofitna zadruga (13 ispitanika); 3% se izjasnilo da su registrovani kao neprofitna kompanija, a jedna kao sindikat. Više od dvije trećine OCD-a, 64%, radi na nacionalnom nivou, dok jedna četvrtina, 25%, pored domaćeg aktivna je i na međunarodnom nivou.

Najveći udio anketiranih OCD-a, 27%, radi u oblasti ljudskih prava, a slijede socijalna inkluzija i obrazovanje, istraživanje i inovacije, po 20%; i mobilnost mladih 18%. Takođe, jednak procenat anketiranih OCD-a radi u oblasti životne sredine, klimatskim akcijama i pravima osoba s invaliditetom, po 14%; a pravima djece bavi se 12% OCD-a. Slijedi 11% OCD-a koje rade na izgradnji i razvoju zajednice; jednak procenat OCD-a, 9%, radi na rodnoj ravnopravnosti i pravima LGBTIQ, zdravlju i zdravstvenoj zaštiti i vladavini prava. (10 OCD-a za svaku oblast)

Više od polovine OCD-a, 60%, su male organizacije s rasponom od 1 do 10 stalno zaposlenih, s punim ili pola radnog vremena, i volonterima koji su radili u vrijeme istraživanja. Nakon toga slijedi 21% koji su imali od 11 do 20 zaposlenih. Samo 7% anketiranih OCD-a imali su više od 20 zaposlenih i volontera.

Najveći udio akcentiranih OCD-a, 25%, ima godišnji promet između 5.001 i 25.000 eura. Godišnji promet: ispod 5.000 eura imalo je 12% OCD-a; između 25.001 i 50.000 eura imalo je 10% OCD-a. Isti udio OCD-a imao je godišnji promet između 50.001 i 100.000 eura, i između 100.001 i 500.000 eura, svaki po 15%. Više od 500.001 eura godišnjeg prometa prijavilo je 3,5% (samo 4 OCD-a). Od ukupnog broja, 3 OCD-a nijesu prijavile godišnji promet.

Nalazi ankete OCD-a potvrđeni su u diskusijama fokus grupa koje su, u Crnoj Gori, uključile 11 učesnika. Učesnici su bili predstavnici OCD-a odabrani na osnovu njihovog iskustva, sektorske ekspertize i aktivnog učešća u civilnom društvu, uzimajući u obzir veličinu njihove organizacije, kao i rodnu i geografsku ravnotežu.

Istraživanje državnih organa

Anketiranje javnih funkcionera obavljeno je u periodu od 13. oktobra do 22. novembra 2022. godine. Cilj ankete je bio da se prikupe stavovi o konkretnim relevantnim pokazateljima odabranih javnih funkcionera koji u svom radu blisko saraduju s organizacijama civilnog društva. Anketa se većinom sastojala od zatvorenih pitanja, i bila je anonimna.

Anketa javnih organa distribuirana je među javnim zvaničnicima na centralnom nivou vlasti s iskustvom u angažovanju sa OCD-om ili u radu na pitanjima OCD-a, i rezultirala je s 11 validnih odgovora u Crnoj Gori. To čini 14% ukupnog broja odgovora u svih sedam država korisnica IPA podrške.

Broj odgovora i udio u ukupnom broju odgovora, po korisniku IPA pomoći		
Albanija	9	12%
Bosna i Hercegovina	14	18%
Kosovo	14	18%
Crna Gora	11	14%
Sjeverna Makedonija	8	11%
Srbija	13	17%
Turska	7	9%
Ukupno	76	100%

Procjena u odnosu na pokazatelje

Prikupljeni podaci poslužili su za analizu stanja u 2021. prema svakom pokazatelju. Za pokazatelje koji imaju normativnu ocjenu, kao što je usklađenost sa zakonima ili standardima, korišćen je sljedeći sistem boja semafora kao brzi vizuelni vodič:

5 – u potpunosti zadovoljava standarde

4 – zadovoljava veći dio standarda

3 – umjereno zadovoljava standarde

2 – zadovoljava standarde u najmanjoj mjeri

1 – ne zadovoljava standarde

Procjena je primijenjena na one pokazatelje gdje se činilo da da je to smisljeno.

Preostali pokazatelji nemaju normativni standard, već daju indicaciju kretanja iz godine u godinu. Naredni izvještaji o procjeni pružice uporedne vrijednosti u odnosu na početnu 2021. godinu.

Specifični cilj 1

Uspostavljeno podsticajno okruženje za sprovođenje aktivnosti civilnog društva.

SC 1.1. Svi pojedinci i pravna lica u regiji proširenja mogu da osnuju, priključe se i učestvuju u neformalnim i/ili registrovanim organizacijama, imaju pravo na mirno okupljanje i slobodno izražavanje.

Pokazatelj 1.1.a: Stepen u kom relevantno domaće zakonodavstvo obezbjeđuje sljedeće:

- udruženja se mogu osnovati ili registrovati bez diskriminacije po bilo kom osnovu;
- ne postoje nezakonita ograničenja obima njihovih aktivnosti ili rada na ostvarivanju ciljeva;
- do njihovog ukidanja može doći isključivo na osnovu odluke nezavisnog i nepristrasnog suda;
- ne postoje nezakonita ograničenja slobode mirnog okupljanja;
- slobodu izražavanja uživaju svi, ne nameću se nezakonita ograničenja.

4 – zadovoljava veći dio standarda 61–80

Sloboda okupljanja zajemčena je članom 52 **Ustava Crne Gore**¹, koji glasi: „Jemči se sloboda mirnog okupljanja, bez odobrenja, uz prethodnu prijavu nadležnom organu” Sloboda okupljanja dodatno je regulisana **Zakonom o javnim okupljanjima i javnim priredbama**² iz 2016. godine. U skladu s članom 2 navedenog Zakona, javna okupljanja definisana su kao „svako mirno okupljanje više od 20 lica na otvorenom prostoru radi izražavanja političkih, socijalnih i drugih uvjerenja i ciljeva, protesta, interesa i različitosti”. Organizator je dužan da podnese pisanu prijavu za održavanje javnog skupa, najkasnije pet dana prije njegovog održavanja. Prijava se podnosi policiji u mjestu održavanja javnog skupa, o čemu policija obavještava nadležne organe i službe (Hitna medicinska pomoć, vatrogasne službe i dr.). Okupljanja koja se ne održavaju na otvorenom prostoru i na javno dostupnim mjestima ne prijavljuju se, osim u slučajevima kada organizator smatra da je to potrebno.

Sloboda okupljanja može biti privremeno ograničena odlukom nadležnog organa radi sprečavanja nereda ili izvršenja krivičnog djela, ugrožavanja zdravlja, morala ili bezbjednosti ljudi i imovine, u skladu s navedenim zakonom, kao i u skladu s Ustavom Crne Gore, član 52, koji reguliše ograničenja slobode mirnog okupljanja. Nadalje, članom 14 Zakona o javnim okupljanjima i javnim priredbama propisano je da policija može privremeno da ograniči slobodu javnog okupljanja ako je neophodno ograničenje u demokratskom društvu radi sprečavanja narušavanja javnog reda i mira, činjenja krivičnih djela, ugrožavanja ljudskih prava i sloboda i posebnih manjinskih prava i sloboda drugih lica, i bezbjednosti lica i imovine, odnosno, na zahtjev organa državne uprave nadležnog za poslove zdravstva, u slučaju ugrožavanja zdravlja. Takođe, shodno stavu 4 istog člana, policija može odlučiti da ne dozvoli održavanje javnog skupa ako događaj nije blagovremeno i uredno prijavljen, jer je organizator dužan da podnese pisanu prijavu za održavanje javnog okupljanja najkasnije pet dana prije njegovog održavanja. Okupljanja koja se ne održavaju na otvorenom prostoru i na javno dostupnim mjestima ne prijavljuju se, osim u slučajevima kada organizator smatra da je to potrebno. U skladu sa Zakonom o javnim okupljanjima³, nije prikladan prostor koji se nalazi na udaljenosti 10 metara od objekta u kojem je smještena Vlada Crne Gore, odnosno na udaljenosti 15 metara od objekata u kojima su smješteni Skupština Crne Gore, Predsjednik Crne Gore, i Ustavni sud Crne Gore.

1 Ustav Crne Gore dostupan na: <https://www.skupstina.me/me/ustav-crne-gore>

2 Zakon o javnim okupljanjima i javnim priredbama, Službeni list Crne Gore, br. 052/16 od 09. 08. 2016, dostupan na <https://www.katalog-propisa.me/propisi-crne-gore/zakon-o-javnim-okupljanjima-i-javnim-priredbama-2/>

3 Zakon o javnim okupljanjima i javnim priredbama, Službeni list Crne Gore, br. 052/16 od 09. 08. 2016, dostupan na <https://www.katalog-propisa.me/propisi-crne-gore/zakon-o-javnim-okupljanjima-i-javnim-priredbama-2/>

Prema izvještaju Vlade⁴, broj javnih skupova održanih u Crnoj Gori u 2021. godini iznosio je 623. Od tog broja 353 su bila prijavljena okupljanja, 192 su bila nenajavljena a 78 spontana okupljanja.

Međutim, stepen primjene zakona ostaje nedovoljan i nejednako dosljedan, te su tokom 2021. godine organizovani brojni politički skupovi tokom pandemije, suprotno zakonskim mjerama nametnutim ostalim građanima i organizacijama civilnog društva – okupljanja koja nijesu sankcionisana, već promovisana od strane političkih elita iz pojedinih političkih partija.

Zakonodavstvo koje uređuje **slobodu izražavanja** u osnovi zadovoljava međunarodne standarde ljudskih prava. Shodno članu 47 stav 2 **Ustava Crne Gore**: „pravo na slobodu izražavanja može se ograničiti samo pravom drugoga na dostojanstvo, ugled i čast i ako se ugrožava javni moral ili bezbjednost Crne Gore.” Dodatno, član 24 Ustava navodi da: „zajemčena ljudska prava i slobode mogu se ograničiti samo zakonom, u obimu koji dopušta Ustav u mjeri koja je neophodna da bi se u otvorenom i slobodnom demokratskom društvu zadovoljila svrha zbog koje je ograničenje dozvoljeno. Ograničenja se ne smiju uvoditi u druge svrhe osim onih radi kojih su propisana.” Član 51 Ustava ograničava slobodu pristupa informacija: „ako je to u interesu: zaštite života; javnog zdravlja; morala i privatnosti; vođenja krivičnog postupka; bezbjednosti i odbrane Crne Gore; spoljne, monetarne i ekonomske politike”.

Shodno članu 2 stav 1 **Zakona o medijima**⁵ „država obezbjeđuje i jamči slobodu medija, izražavanja i informisanja na nivou standarda koji su sadržani u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama. Stav 2 navedenog člana navodi da: „ovaj zakon se tumači i primjenjuje u skladu s Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i praksom precedentnog prava Evropskog suda za ljudska prava.” Član 3 stav 3 Zakona o medijima navodi da: „sloboda medija može se ograničiti samo kada je to neophodno u interesu zaštite nacionalne bezbjednosti i teritorijalnog integriteta Crne Gore, radi sprečavanja nereda ili vršenja krivičnih djela, zaštite zdravlja i morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja odavanja povjerljivih informacija ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.” Takva ograničenja su u skladu s onima koji se odražavaju u Evropskom sudu za ljudska prava i sudskoj praksi Evropskog suda.

Unatoč poboljšanjima, zakonski okvir zadržava **nedostatke u slobodnom pristupu javnim informacijama** i zaštiti povjerljivosti novinarskih izvora, što dovodi do toga da je nezavisnost medija nedovoljno zaštićena od političkih i ekonomskih uticaja. Imajući u vidu uočene nedostatke, započeta je revizija zakonskog okvira usvojenog 2020. godine i izrada nove medijske strategije, kako bi se osigurala međusobna konzistentnost i puna usklađenost s pravnom tekovinom EU i drugim relevantnim evropskim standardima. Posebne oblasti usklađivanja uključice regulisanje uznemiravanja na internetu i govora mržnje, bez nesrazmjernog ograničavanja slobode izražavanja. Nadalje, etičke i profesionalne norme treba bolje razlikovati od zakonskih i regulatornih obaveza koje se odnose na novinare i medije, i treba ih učiniti konkretnijim i jasnijim⁶. Prema članu 30 stav 2 Zakona o medijima: „novinar je dužan da na zahtjev državnog tužioca, otkrije izvor informacija kada je to neophodno radi zaštite interesa nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta i zaštite zdravlja“.

Sloboda udruživanja zagantovana je članom 53 Ustava Crne Gore⁷ i sva lica mogu mirno da se okupljaju i osnivaju, udružuju ili učestvuju u neformalnim i/ili registrovanim organizacijama. Međutim, prema Zakonu o nevladinim organizacijama, neformalne grupe ne mogu se direktno finansirati iz državnog budžeta. Država podržava politička i druga udruženja kada postoji javni interes a Ustav nacionalnim i etničkim grupama daje pravo da osnivaju obrazovna, kulturna i vjerska udruženja uz finansijsku podršku države⁸.

Sloboda udruživanja bliže je regulisana **Zakonom o nevladinim organizacijama**⁹. Shodno članu 1 stav 2, nevladine organizacije su: „nevladina udruženja (*universitas personarum*) i nevladine fondacije (*universitas rerum*)“. **Udruženje** mogu osnovati najmanje tri lica, od kojih jedno mora imati prebivalište, bo-

4 Zakon o javnim okupljanjima i javnim priredbama, *Službeni list Crne Gore*, br. 052/16 od 09. 08. 2016, dostupan na <https://www.katalog-propisa.me/propisi-crne-gore/zakon-o-javnim-okupljanjima-i-javnim-priredbama-2/>

5 Zakon o medijima dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/101e4ce0-3a5e-4c04-a81a-5287551a6a82>

6 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/montenegro-report-2022_en, strana 37.

7 „*Službeni list Crne Gore*”, br. 1/07 i 38/13

8 Ustav Crne Gore, član 79, stav 1, tačka 6, <https://www.skupstina.me/me/ustav-crne-gore>

9 „*Službeni list Crne Gore*”, br 39/11 i 37/17

ravište ili sjedište u Crnoj Gori. Postoji povoljan ambijent za osnivanje udruženja mladih, jer se među osnivače udruženja može uvrstiti i maloljetno lice starije od 14 godina, uz saglasnost zakonskog zastupnika, u skladu sa zakonom. Fondaciju može osnovati jedno ili više lica nezavisno od prebivališta, boravišta ili sjedišta u Crnoj Gori. Ukoliko fondaciju osniva više lica, svoja prava ostvaruju zajednički, ako statutom nije drukčije utvrđeno. Fondacija se može osnovati i testamentom.

SC 1.2. Organi javne vlasti štite OCD od uplitanja i napada i poštuju njihovo pravo na privatnost.

Pokazatelj 1.2.a: U kojoj mjeri OCD imaju pristup efikasnom pravnom lijeku za osporavanje ili traženje revizije odluka koje utiču na ostvarivanje njihovih prava.

4 – zadovoljava veći dio standarda 61–80

Nevladine organizacije takođe imaju pravo da koriste ustavnu žalbu u postupku pred Ustavnim sudom, tražeći odštetu za kršenje ustavom priznatih ljudskih prava, uključujući pravo na udruživanje, mirno okupljanje i slobodu izražavanja, s obzirom na to da Ustavni sud ima nadležnost da preispita sva navodna kršenja ustavnih i ljudskih prava. Ako utvrdi povredu, poništava odluku nižeg suda i upućuje predmet odgovarajućem sudu ili organu da ispravi nedostatak. Nakon iscrpljivanja svih dostupnih domaćih pravnih lijekova, pojedinci i pravna lica, bez obzira na državljanstvo ili sjedište, mogu se žaliti Evropskom sudu na slučajeve navodnih kršenja Evropske konvencije o ljudskim pravima od strane vlasti.

Dakle, svi procesni zakoni u Crnoj Gori obezbjeđuju pravo na djelotvoran pravni lijek kroz redovne i vanredne pravne lijekove, a zaštitu uživaju i fizička i pravna lica, uključujući i nevladine organizacije. Ipak, pravo na pravni lijek mora da bude praktično i djelotvorno. Prema Izvještaju Zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava, upravni sporovi traju dugo, te je iz tog razloga Zastupnik preporučio da pravosudni organi sprovode efikasan nadzor nad primjenom **Zakona o opštem upravnom postupku**,¹⁰ naročito u oblasti blagovremenog postupanja i donošenja upravnih akata od strane prvostepenih i drugostepenih državnih organa u zakonskom roku¹¹.

Međutim, 2021. godine, prema rezultatima ankete OCD-a, ukupno je samo 18% ispitanika ankete OCD-a izjavilo da su bili u mogućnosti da efikasno osporavaju takve odluke putem zvaničnih, pravnih, sudskih i administrativnih kanala.

¹⁰ Zakon o opštem upravnom postupku dostupan na: https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon_o_opstem_upravnom_postupku.html

¹¹ *Izvještaj o radu Kancelarije zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu za 2021. godinu* – zaključci (jul 2022) dostupan na: <https://www.gov.me/en/documents/9d5004de-f356-4c34-b981-46bf1026ba77>

Pokazatelj 1.2.b: Stepenu u kom zakon štiti OCD-e od prijetnji, napada, pravnog nasilja i diskriminatornog postupanja, naročito:

- prijetnji koje uključuju zastrašivanje, uznemiravanje, klevetu te govor mržnje na internetu i van njega;
- napada koji uključuju nasilništvo, fizičko zlostavljanje, pretresanje i oštećenje imovine;
- pravno nasilje, uključujući neosnovano lišavanje slobode i pritvor, nezakonito ometanje komunikacije i zloupotrebu krivičnih, građanskih i upravnih postupaka ili prijetnje istima;
- diskriminatorno postupanje, uključujući nesrazmjerne zahtjeve za izvještavanje za OCD-e.

4 – zadovoljava veći dio standarda 61–80

U crnogorskom pravnom sistemu ne postoji zakonska definicija napada ili prijetnji konkretno na OCD, ali pravni sistem se sastoji od mnogih odredbi koje zabranjuju prijetnje, napade, pravno uznemiravanje i diskriminatorno postupanje i štite fizička i pravna lica od takvog tretmana, uključujući OCD. Samo u slučaju dva krivična djela: sprečavanje političkog, sindikalnog ili drugog udruživanja i djelovanja, član 182 **Krivičnog zakonika**¹² i Zakon o rasnoj i drugoj diskriminaciji (član 443) odnose se na organizacije koje uključuju OCD.

Za rad OCD-a radi zastupanja i ljudskih prava važan je i član 7 **Zakona o zabrani diskriminacije**¹³ koji definiše da uznemiravanje nekog lica ili grupe lica po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona je svako neželjeno ponašanje, uključujući i uznemiravanje putem audio i video nadzora, mobilnih uređaja, društvenih mreža i interneta, koje ima za cilj ili čija je posljedica povreda ličnog dostojanstva, izazivanje straha, osjećaja poniženosti ili uvrijeđenosti ili stvaranje neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja i smatra se diskriminacijom.

Shodno članu 29 **Ustava**: „lišavanje slobode dopušteno je samo iz razloga i u postupku koji je predviđen zakonom. Lice lišeno slobode mora odmah biti obaviješteno na svom jeziku ili jeziku koji razumije o razlozima lišenja slobode. Lice lišeno slobode istovremeno mora biti upoznato da nije dužno ništa da izjavi. Na zahtjev lica lišenog slobode, organ je dužan da o lišenju slobode odmah obavijesti lice koje lišeni slobode sâm odredi. Lice lišeno slobode ima pravo da njegovom saslušanju prisustvuje branilac koga izabere. Nezakonito lišavanje slobode je kažnjivo.” **Zakonik o krivičnom postupku**¹⁴ precizira odredbu u Ustavu u pogledu hapšenja i pritvora.

Zagarantovana ljudska prava i slobode, uključujući pravo na privatnost i povjerljivost dopisivanja, zaštićena su i mogu biti ograničena samo zakonom, u obimu koji dopušta Ustav, i u mjeri u kojoj je to neophodno za ispunjenje svrhu zbog koje je ograničenje dozvoljeno u otvorenom i demokratskom društvu. **Krivični zakonik u članu 157 definiše vrste mjera tajnog nadzora i uslove za njihovu primjenu.** Naime, ako postoji osnov sumnje da je neko lice samostalno ili u saizvršilaštvu počinilo, čini ili se sprema da izvrši bilo koje krivično djelo iz člana 158¹⁵ Zakonika, a dokazi se ne mogu pribaviti na drugi način ili bi njihovo pribavljanje zahtijevalo nesrazmjernan rizik ili ugrožavanje života ljudi, može se odrediti jedna od mjera tajnog nadzora prema tim licima, **tajni nadzor i snimanje telefonskih razgovora i druge komunikacije na daljinu.**

12 Krivični zakonik, „*Službeni list Crne Gore*“, br. 57/2009, 49/2010, 47/2014, 2/2015, 35/2015, 58/2015, 28/2018, 116/2020, 145/2021, dostupan na: <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/krivicni-zakonik-crne-gore.html>

13 Zakon o zabrani diskriminacije, „*Službeni list Crne Gore*“, br. 46/2010, 40/2011, 18/2014 i 42/2017, dostupan na <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon-o-zabrani-diskriminacije.html>

14 Zakonik o krivičnom postupku dostupan na: <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakonik-o-krivicnom-postupku.html>

15 1) za koje se može izreći kazna zatvora od deset godina ili teža kazna; 2) ima elemente organizovanog kriminala; 3) izazivanje lažnog stečaja, zloupotreba procjene, davanje i primanje mita, trgovina uticajem, zloupotreba službenog položaja, kao i zloupotreba ovlašćenja u privredi i prevara u vršenju službene dužnosti s propisanom kaznom zatvora od osam godina ili teža kazna; 4) otmica, iznuda, ucjena, posredovanje u prostituciji, prikazivanje pornografskog materijala, lihvarstvo, utaja poreza i doprinosa, krijumčarenje, nezakonita obrada, odlaganje i skladištenje opasnih materija, napad na službeno lice tokom obavljanja na službena dužnost, ometanje dokaza, zločinačko udruživanje, odavanje povjerljivih informacija, povreda povjerljivosti postupka, pranje novca, krivotvorenje novca, falsifikovanje isprava, falsifikovanje službene isprave, pravljenje, nabavljanje ili davanje drugima sredstava i materijala za falsifikovanje, učešće u stranim oružanim formacijama, dogovaranje ishoda takmičenja, nezakonito držanje oružja i eksplozije, nedozvoljen prelazak državne granice i krijumčarenje ljudi; i 5) protiv sigurnosti računarskih podataka.

Prema članu 14 **Zakona o Agenciji za nacionalnu bezbjednost**¹⁶ ako postoji osnova sumnje da je ugrožena nacionalna bezbjednost, predsjednik Vrhovnog suda Crne Gore, a u slučaju odsutnosti ili spriječenosti, sudija koji ga zamjenjuje u skladu sa zakonom, može da odredi **nadzor elektronskih komunikacija i poštanskih pošiljki** koji se odnose na: a) sadržaj elektronske komunikacije, b) podatke o prometu u elektronskoj komunikaciji i neuspješno uspostavljanje komunikacija, c) podatke o lokaciji u elektronskoj komunikaciji koji se odnose na korisnika, d) sadržaj i vrstu poštanske pošiljke, odnosno usluge, te praćenje unutrašnjosti zgrada, zatvorenih prostora i objekata uz korišćenje tehničkih sredstava. Naime, Agencija može, izuzetno, koristiti takvu mjeru, ali uvijek na osnovu prethodne odluke suda, i to samo ako zadatak nije moguće izvršiti običnim mjerama ili ako bi izvršenje zadatka zahtijevalo nesrazmjern rizik ili ugrožavanje života ili zdravlja ljudi.

Shodno Ustavu i Zakonu o zabrani diskriminacije, OCD su zaštićene od diskriminacije i imaju pravo na zaštitu od diskriminacije. **Zakon o zabrani diskriminacije**¹⁷ u članu 2 navodi da je zabranjen svaki oblik diskriminacije, po bilo kom osnovu. Članom 3 Zakona, pravo na zaštitu od diskriminacije imaju sva fizička i pravna lica na koja se primjenjuju propisi Crne Gore, ako su diskriminirani po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 Zakona. Ovaj Zakon se primjenjuje na javni i privatni sektor.

Prema Istraživanju državnih organa, velika većina ispitanika smatra da su OCD **dovoljno ili veoma** u mogućnosti da efikasno rade bez pretnji, napada, pravnog uznemiravanja i diskriminatornog tretmana.

Pokazatelj 1.2.c: Udio OCD-a koji učinkovito djeluju bez prijetnji, napada, pravnog nasilja i diskriminatornog postupanja, po:

- broju prijava zbog nedostatka zaštite OCD-as;
- broju napada na OCD-e i njihove članove;
- broju slučajeva oštećenja imovine;
- broju slučajeva diskriminatornog postupanja u vezi s izvještavanjem;
- broja slučajeva u kojima su kancelarije OCD-a nezakonito pretresane ili podvrgnute inspekcijama;
- broju slučajeva ometanja komunikacija OCD-a.

Prema istraživanju OCD-a iz 2021. godine, velika većina OCD-a, 88%, odgovorila je da njihova organizacija ili njeni članovi nijesu bili izloženi prijetnjama ili fizičkim napadima. Međutim, 2,4% je odgovorilo da je njihova organizacija bila izložena prijetnjama ili fizičkom napadu, u 4,9% slučajeva je predmet bilo članstvo, a u 1,2% slučajeva je jedno i drugo. U 5,1% slučajeva organizacija je pretrpjela materijalnu štetu. Primjeri su bili različiti: prijetnje pripadnicima LGBT populacije, govor mržnje ili uvredljive rečenice ispisane u prostorijama organizacije; prijetnje fizičkim obračunima i uništavanjem imovine na društvenim mrežama, uzrokovane aktivnostima organizacije u oblasti suzbijanja krivolova divljih životinja; bušenje guma na automobilu OCD-a; ponovljene prijetnje, uvrede, zastrašivanja aktivistkinja ženskih organizacija; pokušaji fizičkog napada; online komentari na društvenim mrežama parlamentarne političke stranke koji napadaju organizaciju i članove u javnosti; onlajn uvrede na društvenim mrežama organizacije ili aktivistkinja, koje najčešće objavljuju muževi klijenatkinja/žena koji su prijavili nasilje u porodici; fizički napadi na koordinatore programa OCD-a.

Prema anketi OCD-a, 7,4% je reklo da su njihova organizacija ili njeni članovi podnijeli zvaničnu prijavu jer im je uskraćena zaštita od prijetnji ili fizičkih napada. Prijave su podnošene raznim instancama, uključujući Više tužilaštvo, Vrhovno tužilaštvo i Tužilački savjet. Podaci Sudskog savjeta o Sindikatu medija Crne Gore su da je u 2021. godini bilo 28 napada i prijetnji novinarima, od čega je nadležni tužilac deset događaja okvalifikovao kao krivična djela koja se gone po službenoj dužnosti, od kojih je osam razjašnjeno i počinio su krivično gonjeni, dok dva slučaja nisu rasvijetljena; protiv počinioa pokrenut je prekršajni postupak u pet slučajeva, dok je u četiri slučaja tužilac ocijenio da nema elemenata krivičnog

¹⁶ Zakon o Agenciji za nacionalnu bezbjednost, „Službeni list Crne Gore”, br. 28/2005, 86/2009, 20/2011 i 8/2015, dostupan na: http://www.podaci.net/_gCGO/zakoni/Zakon_o_Agenciji_za_nacionalnu_bezbjednost/07d3ct.html

¹⁷ Zakon o zabrani diskriminacije, „Službeni list Crne Gore”, br. 46/2010, 40/2011 - ostali zakoni, 18/2014 i 42/2017, dostupan na: <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon-o-zabrani-diskriminacije.html>

djela za koje se goni po službenoj dužnosti.

Za one organizacije koje nijesu podnijele zvaničnu prijavu u 2021. godini razlog je što su to radile i ranije i odgovor nadležnih organa nije bio djelotvoran (to se odnosilo na ukupno 4,5% ispitanika).

Tokom 2021. godine 89% OCD-a odgovorilo je da vlasti od njih ne zahtijevaju da podnose izvještaje koji su, po njihovom mišljenju, bili pretjerani i neopravdani i predstavljaju diskriminaciju njihove organizacije, dok je 2,5% odgovorilo da jesu (ove OCD bile su predmet zahtjeva višestrukog prijavljivanja za isti projekat, i traženo je da podijele lične podatke korisnika njihovih usluga podrške, čiji su identiteti bili tajni u skladu s pravilima organizacije).

U 2021. godini OCD nijesu prijavile nikakve nezakonite pretese, ali je 1,3% odgovorilo da su bile podvrgnute nezakonitim inspekcijama.

Od 78 procijenjenih odgovora, 1,3% OCD-a prijavilo je uplitanje vlasti u njihove komunikacije, pominjući prisluškivanje i nadzor, naročito nakon aktivističkih i mirnih protesta.

SC 1.3. Mjere borbe protiv terorizma, pranja novca ili korupcije usmjerene su i srazmjerne, u skladu s pristupom zasnovanom na rizicima i poštuju standarde ljudskih prava u oblasti slobode udruživanja, okupljanja i izražavanja.

Pokazatelj 1.3.a: Stepen u kom zakoni za borbu protiv ekstremizma, terorizma, pranja novca i korupcije ne ograničavaju nepotrebno legitimne aktivnosti OCD-a.

5 – u potpunosti zadovoljava standarde

81-100

U Crnoj Gori je na snazi nekoliko **zakona za borbu protiv ekstremizma, terorizma, pranja novca i korupcije. Krivičnim zakonikom Crne Gore** propisane su, između ostalog, kazne za krivična djela protiv ustavnog poretka i bezbjednosti Crne Gore i krivična djela pranje novca i terorizma, kao i za krivična djela javno podsticanje na vršenje terorističkih djela i vrbovanje i obuku za vršenje terorističkih akata. **Zakonom o unutrašnjim poslovima**¹⁸ propisano je da unutrašnji poslovi obuhvataju i poslove koji se odnose na sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma. **Zakonom o Specijalnom državnom tužilaštvu**¹⁹, **Zakonom o sudovima**²⁰ i **Zakonom o Agenciji za nacionalnu bezbjednost** propisan je djelokrug rada i posebne uloge institucija koje se pominju u ovoj temi, dok je **Zakon o međunarodnim restriktivnim mjerama**²¹ regulisao način uvođenja, primjene i ukidanja međunarodnih restriktivnih mjera koje Crna Gora sprovodi u cilju uspostavljanja i očuvanja međunarodnog mira i bezbjednosti, poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, borbe protiv terorizma, širenja oružja za masovno uništenje (proliferacije), i razvoj i jačanje demokratije, vladavine prava i postizanje drugih ciljeva međunarodnog prava.

Zakonom o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma²² uređuju se mjere i radnje koje se preduzimaju radi otkrivanja i sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, kao i poslovi, ovlašćenja i načini rada organizacione jedinice državne uprave nadležne za unutrašnje poslove koji obavlja poslove koji se odnose na sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma i druga pitanja od značaja u ovoj oblasti. Izmjenama i dopunama²³ Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma iz 2018. godine, OCD su isključene sa liste obveznika, institucija i profesija koje spadaju u djelokrug Zakona.

Dakle, u okviru predstavljenih zakona ne postoje posebne odredbe koje ograničavaju aktivnosti OCD-a.

18 Zakon o unutrašnjim poslovima, „Službeni list Crne Gore”, br. 070/21 i 123/21, dostupan na: <https://www.katalogpropisa.me/propisi-si-crne-gore/zakon-o-unutrasnjim-poslovima-2/>

19 Zakon o specijalnom državnom tužilaštvu, „Službeni list Crne Gore”, br. 10/2015 i 53/2016.

20 Zakon o sudovima, „Službeni list Crne Gore”, br. 11/2015 i 76/2020, dostupan na: <https://me.propisi.net/zakon-o-sudovima/>

21 Zakon o međunarodnim restriktivnim mjerama, „Službeni list Crne Gore”, br. 56/2018 i 72/2019, dostupan na: <https://me.propisi.net/zakon-o-medjunarodnim-restriktivnim-mjerama/>

22 Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranju terorizma, „Službeni list Crne Gore”, br. 33/2014, 44/2018, 73/2019 i 70/2021, dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/88d9a409-56ad-48a6-9e91-b5713d770f42>

23 Zakon je objavljen u „Službenom listu Crne Gore”, br. 44/2018 od 7. juna 2018. godina, a stupio na snagu 14. jula 2018. godine.

Pokazatelj 1.3.b: Udio OCD-a čija sposobnost da sprovede legitimne aktivnosti nije ograničena primjenom zakona u funkciji borbe protiv ekstremizma, terorizma, pranja novca i korupcije, naročito:

- pravnim nasiljem zbog navodnih veza s ekstremizmom, terorizmom, pranjem novca i korupcijom;
- diskriminatornim ograničenjima finansiranja;
- odlukama nadležnih organa ili banaka kojima se OCD-ima onemogućava da otvore račune u bankama, šalju ili primaju sredstva.

Prema anketi OCD-a, u 2021. godini nijedna OCD nije bila podvrgnuta pravnom uznemiravanju zbog navodne povezanosti s ekstremizmom, terorizmom, pranjem novca ili korupcijom u Crnoj Gori.

Što se tiče toga da li je organizacija bila podvrgnuta diskriminatornim ograničenjima zbog dobijanja sredstava iz određenog izvora, 88,5% je odgovorilo negativno, 5,1% pozitivno, a 6,4% ne zna. Jedan od ispitanika je tvrdio da je lokalna zajednica diskriminirala njihovu OCD jer su saradivali s UNDP-om.

U 2021. godini, prema anketi OCD-a, nije bilo organizacije koju su državni organi ili banke spriječile da otvori bankovni račun, pošalje ili primi sredstva.

SC 1.4. Javni organi OCD-e tretiraju ravnopravno s drugim subjektima (kao što su privredna društva) i jednako bez obzira na njihovu djelatnost.

Pokazatelj 1.4.a: Stepen u kom se zakonima (1) od OCD-a ne traži da dostavljaju više izvještaja i informacija i (2) OCD-i ne podliježu većem broju inspekcija i sankcija od privrednih društava, pod istim uslovima.

5 – u potpunosti zadovoljava standarde

81–100

Prema važećem zakonodavstvu, NVO potpadaju pod redovni režim građanske odgovornosti i odgovornosti pravnih lica. Ne podliježu većem broju inspekcija i sankcija od drugih privrednih subjekata.

OCD podliježu različitim zahtjevima za izvještavanje, uključujući izvještaje državnim organima za finansiranje i izvještaje privatnim donatorima, a takvi zahtjevi za izvještavanje nijesu nužno vezani za status neprofitne organizacije. Naime, udruženja i fondacije dužni su da vode poslovne knjige i dostavljaju finansijske izvještaje kao i sva druga pravna lica, uključujući i privredne subjekte.

Uprkos tome što su neprofitne organizacije, OCD su takođe obavezne da podnose poreske izvještaje u skladu s odredbama i uslovima poreskog zakonodavstva. Shodno **Zakonu o računovodstvu**²⁴, kao i druga pravna lica, OCD su dužne da pripreme i dostave nadležnim organima svoje finansijske izvještaje prema Međunarodnim računovodstvenim standardima i Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja, uključujući bilanse stanja i bilanse uspjeha. Računovodstveni zahtjevi mogu a variraju zaviso od veličine organizacije.

Od OCD-a se takođe traži da pripremaju i dostavljaju programske i finansijske izvještaje resornim ministarstvima koja upravljaju budžetskim izdvajanjima NVO za sprovođenje njihovih programa i projekata. Ako su neophodne posebne licence za određene djelatnosti, organ za licenciranje može zahtijevati i posebne izvještaje o djelatnosti. U određenim slučajevima potreban je revizorski izvještaj nezavisnog revizora ili revizorske kuće, kao što je u slučaju sprovođenja projekata koje finansira EU.

OCD mogu da budu predmet različitog inspeksijskog nadzora u oblasti poreza, fiskalne politike, socijalnog osiguranja i rada, kao i sva druga pravna lica, u skladu sa **Zakonom o inspeksijskom nadzoru**²⁵. Centralni organ za inspeksijski nadzor je Uprava za inspeksijske poslove.

Zakonska pravila osmišljena da spriječe sukob interesa i samoposlovanje primjenjuju se i na OCD. Korisnik ili drugo lice sa legitimnim interesom, uključujući člana OCD-a ili njenih organa upravljanja, takođe može

²⁴ Zakon o računovodstvu dostupan na: <https://me.propisi.net/zakon-o-racunovodstvu/>

²⁵ Zakon o inspeksijskom nadzoru, „Službeni list Crne Gore”, br. 39/03, 76/09, 57/11, 18/14 i 11/15.

da zahtijeva informacije o ispunjenju ciljeva i radnji OCD-a, a može i da izvrši pregled godišnjeg računa i izvještaja o radu, računovodstvene dokumentacije i slično.

Uopšteno, OCD su predmet zahtjeva za izvještavanje prema vladinim institucijama (poreskim organima) na nediskriminatornoj osnovi. Međutim, javni službenici koji upravljaju ugovorima prilikom dodjele sredstava za projekte OCD-a (uključujući fondove EU) preko vladinih institucija koje daju bespovratna sredstva nameću značajan teret izvještavanja OCD-ima, i često zahtijevaju mjesečno narativno i finansijsko izvještavanje i brojne procedure koje nijesu propisane zakonom ili PRAG-om (*Praktičnim vodičem za postupke ugovaranja*).

SC 1.5. Centralni, odnosno lokalni javni organi imaju politike i pravila kojima se pospješuje rad malih organizacija u zajednici i građanskih inicijativa (grassroot organizacija).

Pokazatelj 1.5.a: Malim organizacijama na nivou zajednice, lokalnim organizacijama i građanskim inicijativama zakonski je dozvoljeno da rade bez registracije.

5 – u potpunosti zadovoljava standarde | 81–100

Članom 53 stav 1 **Ustava Crne Gore** jemči se sloboda političkog, sindikalnog i drugog udruživanja, **bez odobrenja, uz registraciju** kod nadležnog organa. Iako se i Ustav i Zakon o NVO odnose na obaveznu registraciju NVO, Zakon o nevladinim organizacijama **ne propisuje prekršajne sankcije za organizacije koje posluju bez registracije**.

Međutim, član 6 **Zakona o nevladinim organizacijama** propisuje da NVO mora da ima svojstvo pravnog lica. Ovaj status im daje mogućnost i da se finansiraju iz državnog budžeta (u suprotnom, prema Zakonu o NVO, ne mogu da apliciraju za sredstva).

Zakonom o lokalnoj samoupravi na lokalnom nivou građani mogu da osnuju mjesnu zajednicu putem koje građani mogu da odlučuju ili učestvuju u odlučivanju o ostvarivanju lokalnih potreba i interesa u oblasti uređenja naselja, stanovanja, zaštite potrošača, kulture, fizičke kulture, zaštite i unapređenja životne sredine, kao i drugih oblasti života i rada, u skladu sa statutom opštine. Evidenciju mjesnih zajednica vodi nadležni organ lokalne uprave. Upisom u evidenciju mjesna zajednica stiče svojstvo pravnog lica.

Pokazatelj 1.5.b: Prema zakonu, neregistrovane male organizacije na nivou zajednice, lokalne organizacije i građanske inicijative uživaju ista prava na učešće u postupcima donošenja odluka kao i registrovane OCD.

3 – umjereno zadovoljava standarde | 41–60

Domaće zakonodavstvo koje reguliše učešće građana u odlučivanju na nacionalnom nivou u Crnoj Gori obuhvata, pored Ustava, i druge niže pravne akte, kao što su Poslovnik Vlade Crne Gore, Poslovnik o radu Skupštine Crne Gore, Zakon o državnoj upravi²⁶, Zakon o slobodnom pristupu informacijama²⁷, kao i Uredba o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i implementaciji javnih rasprava u pripremi zakona i strategije²⁸. Ti pravni akti omogućavaju pojedincima da

26 Zakon o državnoj upravi dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/42c95c3f-0c64-4657-99f4-f014f1912bc8>

27 Zakon o slobodnom pristupu informacijama dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/f9dcdea6-e2b9-4b1a-a80c-e243a073d7b4>

28 Uredba o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javnih rasprava u pripremi zakona i strategije dostupna na: <https://www.gov.me/dokumenta/1f353a31-1729-4db3-a378-e8c4610a5b04>

učestvuju u procesu donošenja odluka. Na primjer, shodno Poslovniku Vlade Crne Gore²⁹ za razmatranje nacрта zakona, drugih propisa i opštih akata, Vlada osniva stalna radna tijela, odnosno komisije, u kojima, po pozivu, **moгу da učestvuju istaknuti naučni radnici i stručnjaci iz određenih oblasti. Zakon o državnoj upravi**³⁰ reguliše učešće NVO u procesima javnog odlučivanja. U skladu sa članom 79, organi državne uprave sarađuju s organizacijama tako što omogućavaju učešće organizacija u postupku sprovođenja javne rasprave u pripremi zakona i strategija, kao i rad radnih grupa i drugih radnih tijela koje obrazuju organi državne uprave za razmatra pitanja od zajedničkog interesa ili za normativno regulisanje relevantnih pitanja.

Bliži kriterijumi i postupak za izbor predstavnika organizacija u radne grupe i druga radna tijela koja obrazuju organi državne uprave, kao i postupak sprovođenja javne rasprave, utvrđeni su **Uredbom o izboru predstavnika - upućivanje OCD-a u radna tijela organa državne uprave i sprovođenje javne rasprave u pripremi zakona i strategija**³¹.

Prema Uredbi, ravnopravno učešće neregistrovanih organizacija i inicijativa dozvoljeno je samo u procesu javne rasprave, ali ne i u radnim grupama.

Član 10 Uredbe navodi da se javna rasprava u pripremi zakona i strategija sprovodi: 1) konsultovanjem organa, organizacija, udruženja i pojedinaca (u daljem tekstu: zainteresovana javnost) u početnoj fazi pripreme zakona, odnosno strategije; i 2) organizovanjem javne rasprave o tekstu nacрта zakona, odnosno strategije. Imajući u vidu da pojedinci imaju pravo učešća, pravo učešća imaju i neregistrovane organizacije, kao što su neformalne grupe građana, da svoje prijedloge i inicijative dostavljaju nadležnim organima tokom postupka javne rasprave.

Član 4. Uredbe navodi da: „organizacija može da predloži svog predstavnika u radno tijelo **ako je upisana u registar nevladinih organizacija** prije objavljivanja javnog poziva, ako je statutom utvrđena djelatnost i ciljevi u oblastima koje su vezano za pitanje koje razmatra ili normativno uređuje radno tijelo; je u **prethodne tri godine** sproveo istraživanje, izradio dokument, organizovao sastanak ili realizovao projekat u cilju poboljšanja stanja u određenoj oblasti; podneo poreskom organu prijavu za prethodnu fiskalnu godinu (fotokopija bilansa stanja i bilansa uspjeha)” itd. **Ova norma ne samo da onemogućava neregistrovane grupe već i novoformirane grupe da učestvuju u radnim grupama.**

SC 1.6. Sve OCD mogu slobodno da traže i primaju sredstva.

Pokazatelj 1.6.a: Stepen u kom relevantni zakoni dopuštaju OCD-ima da traže sredstva iz različitih izvora, između ostalog i iz inostranstva, bez neopravdanih ograničenja, u pogledu:

- donacija u gotovini ili naturi iz svih izvora;
- finansiranja iz budžeta domaćih javnih institucija;
- finansiranja od institucionalnih, korporativnih ili pojedinačnih donatora;
- finansiranja od stranih vlada ili multilateralnih agencija.

5 – u potpunosti zadovoljava standarde

81–100

Shodno članu 28 **Zakona o nevladinim organizacijama**³² organizacija stiče imovinu od članarine, dobrovoljnih priloga, poklona, donacija, zaostavštine, kamata na uloge, dividendi, zakupnine, prihoda od privredne djelatnosti i na drugi način koji nije u suprotnosti sa zakonom. Ne postoje posebne odredbe u vezi sa primanjem sredstava od strane OCD-a iz različitih izvora; međutim, OCD-ovi imaju zakonsku

29 Poslovnik Vlade Crne Gore, „Službeni list Crne Gore”, br. 003/12 od 13. 01. 2012, 031/15 od 18. 06. 2015, 048/17 od 24. 07. 2017, 062/18 od 21. 09.2018. godine.

30 Zakon o državnoj upravi, „Službeni list Crne Gore”, br. 78/18, 70/21i 52/22, <https://me.propisi.net/zakon-o-drzavnoj-upravi/>

31 Uredba o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategije, „Službeni list Crne Gore”, br. 41/18, dostupna na <https://www.gov.me/dokumenta/1f353a31-1729-4db3-a378-e8c4610a5b04>

32 Zakon o nevladinim organizacijama dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/e0a79560-b887-4a20-9de3-c1cea8ec6548>

odgovornost za korišćenje i prenos sredstava i obavezne su da se pridržavaju računovodstvenih standarda i da podnose finansijske izvještaje u skladu s uslovima i odredbama poreskog zakonodavstva. Osim toga, sredstva stečena od strane neprofitnih organizacija moraju ostati na njihovim računima kako bi platili razumne plate, troškove i aktivnosti organizacije.

Pokazatelj 1.6.b: Udio OCD-a koji mogu da pristupe različitim izvorima sredstava bez neprimjerenog uplitanja vlasti.

Prema zakonu, OCD-ima je dozvoljeno da se nadmeću za vladina sredstva i sve druge grantove i donacije institucionalnih, korporativnih ili pojedinačnih donatora, sve dok izvori finansiranja ili svrha finansiranja nijesu nezakoniti ili postupak nezakonit.

Prema rezultatima ankete OCD za 2021, 82% je odgovorilo da se nijesu suočili s neprimjerenim uplitanjem vlasti kako bi spriječili njihovu organizaciju da pristupi bilo kojoj vrsti finansiranja. Na ovo pitanje niko nije odgovorio potvrdno, ali je 14,3% onih koji ne znaju, a 4% koji su odgovorili „ostalo“. Organizacije su izrazile sumnju da postoji netransparentnost i pristrasnost u komisijama za dodjelu sredstava, kao i nezakonito odbijanje projekata.

S obzirom na to da ne postoje posebna ograničenja u pogledu primanja sredstava od strane NVO, može se zaključiti da postojeći sistem uglavnom ispunjava standarde međunarodnog prava ljudskih prava.

SC 1.7. OCD-ima je dostupna javna finansijska i nefinansijska podrška u zemljama korisnicama programa IPA i pruža se na transparentan, odgovoran, pravedan i nediskriminatoran način.

Pokazatelj 1.7.a: Iznos javnih sredstava dostupnih za OCD-e i udruženja jasno je naveden u zakonima i drugim pravnim propisima, a prava i dužnosti državnog organa nadležnog za određivanje i revidiranje nivoa dostupnih javnih sredstava jasno su definisani zakonom.

5 – u potpunosti zadovoljava standarde | 81–100

Član 32 Zakona o nevladinim organizacijama obavezuje ministarstva da **javni poziv za raspodjelu sredstava** za finansiranje projekata i programa organizacija iz oblasti od javnog interesa, koja je određena kao prioritarna, **objave** na internet stranici državnog organa i internet portalu elektronske uprave (portal e-uprava), do 1. marta godine u kojoj se sredstva raspodjeljuju.

Obavještenje o javnom nadmetanju objavljuje se u jednom štampanom mediju, a sadrži osnovne podatke o javnom nadmetanju (naziv organa državne uprave koji je raspisao javni konkurs, oblast za koju je javni konkurs raspisan i adresu internet stranice na kojoj objavljen tekst javnog konkursa).

Shodno članu 32 **Zakona o nevladinim organizacijama**, država obezbjeđuje sredstva za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija³³ izdvajanjem najmanje **0,5% godišnjeg budžeta** za određenu godinu, i to:

- najmanje 0,3% za oblasti od javnog interesa;
- 0,1% u oblasti zaštite osoba sa invaliditetom;
- najmanje 0,1% za sufinansiranje i međufinansiranje projekata i programa NVO podržanih sredstvima EU.
-

³³ Uključujući, ali ne ograničavajući se na socijalnu i zdravstvenu zaštitu, smanjenje siromaštva, zaštitu osoba s invaliditetom, pomoć starima, zaštitu i promociju ljudskih i manjinskih prava, vladavinu prava, razvoj civilnog društva i volonterizma, evroatlantskih i evro-integracija Crne Gore, institucionalno i vaninstitucionalno obrazovanje, nauku, umjetnost, kultura, zaštitu životne sredine, održivi razvoj, zaštitu potrošača, rodnu ravnopravnost, borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala, itd.

Pokazatelj 1.7.b: Procenat javnog budžeta koji se zaista isplaćuje OCD-ima na godišnjem nivou.

Tokom 2021. godine došlo je do značajnog kašnjenja u objavljivanju Poziva za finansiranje projekata i programa, a neka ministarstva su čak odlučila da ne raspisuju pozive: nije bilo Poziva za raspodjelu sredstava OCD-ovima za sprovođenje Strategije i Akcionog plana za mlade (što je trebalo da saopšti Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta); ni Ministarstvo rada i socijalnog staranja (nadležno za zaštitu zdravlja i bezbjednost na radu) nije objavilo poziv za OCD za finansiranje projekata u ovoj oblasti, iako su obje oblasti od javnog interesa. Ministarstvo kulture objavilo je poziv, ali ne i rezultate istog.

U periodu 2018–2020 finansirana su ukupno 904 nacionalna projekta i programa NVO, u iznosu od 12.211.765,99 eura: u 2018. godini izdvojeno je 4.066.603,20 eura za 260 projekata i programa; u 2019. godini izdvojeno je 3.642.949,72 eura za 318 projekata i programa; au 2020. godini izdvojeno je 4.502.213,07 eura za 326 projekata i programa. U Crnoj Gori je u 2020. godini iz državnog budžeta za nevladine organizacije izdvojeno 6.672.496,05 eura, što je predstavljalo 0,7% ukupnog tekućeg budžeta Crne Gore za 2020. godinu³⁴. Prema izvještaju Vlade³⁵ na osnovu 28 raspisanih javnih poziva za finansiranje projekata i programa OCD-a (23 za oblasti od javnog interesa, četiri u oblasti zaštite osoba s invaliditetom i jedan za sufinansiranje), 4.251.357 eura dodijeljno je u 2021. godini, odnosno 91,59% izdvojenih sredstava, i to 2.395.265 eura za oblasti od javnog interesa, 927.790 eura za oblast zaštite osoba s invaliditetom i 928.301 eura za sufinansiranje projekata finansiranih od EU. Od ukupno odobrenih sredstava za ove namjene, u 2021. godini ostalo je neraspoređeno 390.149 eura. Od navedenog iznosa 330.000 eura odnosilo se na konkurse u oblasti kulture i umjetnosti, gdje još nisu donesene odluke o raspodjeli sredstava³⁶.

Pokazatelj 1.7.c: Stepem u kom zakonske odredbe kojima se uređuje raspodjela javnih sredstava OCD-ima osiguravaju da:

- kriterijumi finansiranja jasno su definisani, objektivni i javno objavljeni;
- ocjenjivanje prijedloga je jasno i nepristrasno;
- sukobi interesa jasno su regulisani;
- uslovi izvještavanja jasni su i srazmjerni.

3 – umjereno zadovoljava standarde

41–60

Kriterijumi za finansiranje su jasno definisani, objektivni i javno objavljeni, budući da su članom 32d **Zakona o NVO** propisani kriterijumi finansiranja, koji se odnose na kvalifikacione karakteristike nominovanih projekata i programa, kao i na kapacitete i doprinose NVO da realizuju javni interes u oblastima predviđenim zakonom.

Shodno članu 32b stav 6 **Zakona o NVO**, postupak dodjele javnih sredstava NVO sprovode međusektorske komisije za raspodjelu sredstava koje obrazuju resorna ministarstva. Komisije nemaju ovlašćenja da određuju i revidiraju nivoe javnog finansiranja, jer su pragovi nivoa već regulisani Zakonom. Svaku komisiju čine predsjednik i dva člana, od kojih su predsjednik i jedan član državni službenici u organu državne uprave iz stava 1 ovog člana, a drugi član je predstavnik nevladinih organizacija koje djeluju u određenoj prioritetoj oblasti od javnog interesa. Ako organizacije ne predlože svog predstavnika ili ako izabrani predstavnik NVO ne može da učestvuje u odlučivanju, za drugog člana Komisije imenuje se član iz reda državnih službenika organa državne uprave. Za bodovanje svakog predloženog projekta i programa, u skladu sa članom 32d ovog zakona, zaduženi su tzv. nezavisni ocenjivači, a liste ocenjivača utvrđuju se na osnovu javnog poziva.

34 U ovaj iznos uključeno je 4.502.213,07 eura, koliko je raspoređeno u skladu sa Zakonom o nevladinim organizacijama, 1.583.608,34 eura koje su podijelili državni organi po drugim zakonskim osnovama i 586.674,64 eura, raspoređenih po programima zapošljavanja u inostranstvu Zavoda za zapošljavanje.

35 *Izvještaj o realizaciji javnih konkursa i odobrenih projekata u skladu sa Zakonom o nevladinim organizacijama u 2021. godini, usvojen na 34. sjednici Vlade održanoj 22. decembra 2022. godine (izradilo Ministarstvo javne uprave), dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/5789ce89-a8b2-4f3c-bd7b-f6dd774a2156>*

36 Izvor: <https://www.gov.me/clanak/saopstenje-sa-34-sjednice-vlade-crne-gore>

Za članove Komisije OCD-a regulisan je sukob interesa, a članom 32b stav 4 **Zakona o NVO** propisano je da predstavnik organizacija u komisiji ne može učestvovati u odlučivanju o projektima i programima koje podnose organizacije koje predložio ga za predstavnika u Komisiji. Nažalost, uloga Komisije je samo tehnička, jer **Zakon o NVO** predviđa da bodovanje svakog predloženog projekta i programa vrše dva tzv. „nezavisna ocjenjivača“ sa liste koju utvrđuje Ministarstvo javne uprave na osnovu javnog poziva (član 32d). U skladu sa članom 32e Zakona, na osnovu broja bodova koje oni utvrde, komisija utvrđuje rang listu projekata ili programa koji su bodovani. OCD su redovno kritikovale rad ovakvih „nezavisnih ocjenjivača“ zbog kriterijuma za njihov izbor; a činjenica je da nijesu nezavisni, budući da su 90% ocjenjivača na listi za 2021. godinu bili zaposleni u ministarstvima (bili su zaposleni u jednom ministarstvu i djeluju kao „nezavisni ocjenjivači“ projekata prijavljenih na poziv drugog ministarstva). Takođe, osim što su bili zaposleni u ministarstvu, vrlo često nijesu imali iskustva u volontiranju, vođenju projekata, niti u temi koju su evaluirali (iako je takvo iskustvo jedan od propisanih kriterijuma).

Ministarstva različito primjenjuju zahtjeve za izvještavanje: neka zahtijevaju od OCD da podnose izvještaj mjesečno, neka periodično, a neka ministarstva zahtijevaju samo jedan završni izvještaj. Postoje posebni slučajevi – na primjer, Uredba o postupku i načinu sufinansiranja projekata i programa organizacija iz fondova Evropske unije, usvojena 2018. godine, u članu 10 propisuje da organizacija kojoj su dodijeljena sredstva po Uredbi dužna je da kopije izvještaja o napretku i konačnog izvještaja o realizaciji finansiranog projekta ili programa dostavi resornom ministarstvu.

Pokazatelj 1.7.d: Centralne vlasti javno objavljuju dovoljno detaljne informacije o raspodjeli sredstava za identifikaciju pojedinačnih dobitnika sredstava.

5 – u potpunosti zadovoljava standarde

81-100

Sva ministarstva objavljuju informacije o raspodjeli sredstava na svojim internet stranicama, sa dovoljno detaljnim informacijama za identifikaciju pojedinačnih dobitnika sredstava. Dodatno, informacije o projektima i programima organizacija koje se finansiraju iz javnih izvora dostupne su na internet portalu.

Prema Istraživanju državnih organa za 2021. godinu, jedna trećina ispitanika odgovorila je da je obim u kojem su relevantni organi učinili informacije o dodjeli javnih sredstava za OCD nedovoljno dostupni javnosti, dok je velika većina, s druge strane, navela da je su informacije dovoljne i potpuno dostupne javnosti.

Pokazatelj 1.7.e: Udio OCD-a koji navode da je raspodjela budžetskih sredstava transparentna, pravedna i nediskriminatorna.

1 – ne zadovoljava standarde

0-20

Prema rezultatima ankete OCD-a za 2021. godinu, samo 18% OCD-a je navelo da je obezbjeđivanje domaćih javnih sredstava transparentno, pravedno i nediskriminatorno.

Ukupno 26% OCD-a navelo je da je obezbjeđivanje javnog finansiranja za OCD bilo dovoljno transparentno ili veoma transparentno, dok ih 61% smatra netransparentnim ili nedovoljno transparentnim.

Na pitanje koliko je bilo pravedno obezbjeđivanje javnog finansiranja OCD-a, samo 12% je reklo da je veoma pravično ili dovoljno pravično, dok je 69% reklo da nije pravično ili je nedovoljno pravično. Takođe, 19% OCD-a navelo je da ne zna da li je to bilo pravično.

Pokazatelj 1.7.f: Javno finansiranje ne isključuje OCD-e na osnovu sastava njihovog članstva..

U 2021. godini većina OCD-a učestvovala je u anketi, a 74% njih se prijavilo za javno finansiranje. Ukupno 77,2% ovih prijava OCD-a bilo je neuspješno, a 21,1% uspješno.

Od procenta koji je odgovorio negativno je dodatno zatraženo da objasni razloge svoje neuspješne

prijave, a 50% ispitanika je odgovorilo da su vlasti finansirale organizacije koje su više po njihovoj mjeri.

U vezi s odbacivanjem prijava i zastupljenošću u izornoj jedinici, 14% OCD-a izjavilo je da vlasti ne žele da finansiraju rad s licima kojima oni pomažu i koje predstavljaju.

Jedna grupa OCD-a smatra da je to povezano s kvalitetom projektnih prijedloga, 30% je izjavilo da je konkurencija veoma jaka, a 15,9% smatra da njihov prijedlog nije dovoljno dobar.

Neki učesnici ankete dali su i komentare na ovo pitanje, kao što su: „Trenutno vodimo sudski postupak protiv Ministarstva rada i socijalnog staranja zbog nepravičnog postupka”; „Nadležni su pogrešno protumačili naš Statut i Zakon o NVO. Aplicirali smo za LGBT projekte, a činjenica da Statut kaže da se bavimo ljudskim pravima nije bila dovoljna da nas nadležni smatraju podobnima za podnošenje prijedloga projekta”; „Takozvani nezavisni evaluatori/ocjenjivači prijave neprofesionalno rade svoj posao i podložni su patronatu”; „Nije bilo dovoljno sredstava da svi projekti koji ispunjavaju kriterijume budu podržani”; „Razlozi su nedovoljno poznavanje materije od strane državnih komisija, korupcija i nepotizam, kao i politički uticaj”.

Ukupno 52,6% organizacija koje se nijesu prijavile za javno finansiranje za 2021. godinu navelo je da je to zato što smatraju da nemaju realne šanse za pozitivan ishod, dok je 16% izjavilo da su ponuđena sredstva isuviše niska. Mali procenat OCD-a, 5,3%, propustio je rok za podnošenje prijedloga projekta.

SC 1.8. Pojedinci i korporacije uživaju poreske pogodnosti po osnovu svojih donacija OCD-ima.

Pokazatelj 1.8.a: Poreski propisi omogućuju poreske olakšice u vezi s:

- pojedinačnim davanjima
- korporativnim davanjima

4 – zadovoljava veći dio standarda 61–80

Pojedinci i korporacije imaju pristup poreskim olakšicama, ali postoje ograničenja u zavisnosti od tema/ oblasti. Zakonom o porezu na dohodak fizičkih lica³⁷, član 24, Izdaci za zdravstvene, obrazovne, naučne, vjerske, kulturne, sportske i humanitarne svrhe, kao i za zaštitu životne sredine, priznaju se kao rashod najviše do 3% ukupnog prihoda.

Zakonom o porezu na dobit pravnih lica³⁸ član 14, izdaci za zdravstvene, socijalne, obrazovne, naučne, vjerske, kulturne, sportske i humanitarne svrhe, smanjenje siromaštva, zaštitu životne sredine, zaštitu lica sa invaliditetom, društvenu brigu o djeci i mladima, pomoć starijim licima, zaštitu i promovisanje ljudskih i manjinskih prava, vladavinu prava, razvoj civilnog društva i volonterizma, evroatlantske i evropske integracije Crne Gore, umjetnost, tehničku kulturu, unapređenje poljoprivrede i ruralnog razvoja, održivi razvoj, zaštitu potrošača, rodnu ravnopravnost, borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala i borbu protiv bolesti zavisnosti, priznaju se kao rashod najviše do 3,5% ukupnog prihoda. Izdaci iz stava 1 ovog člana priznaju se kao rashod samo ako su izvršeni pravnim licima (državnim organima, javnim ustanovama, nevladinim organizacijama, sportskim, obrazovnim, naučnim, vjerskim, kulturnim i drugim humanitarnim organizacijama) koja obavljaju poslove, odnosno djelatnosti u svrhe iz stava 1 ovog člana u skladu s posebnim propisima i ako se koriste isključivo u te svrhe.

Međutim, individualna i korporativna davanja nedovoljno se praktikuju zbog nedostatka informacija, a samim tim i nejasne administrativne procedure za poreske olakšice.

37 Zakon o porezu na dohodak fizičkih lica („Službeni list Republike Crne Gore, br. 65/2001, 12/2002, 37/2004, 29/2005 - drugi zakoni, 78/2006 i 4/2007, i „Službeni list Crne Gore”, br. 86/2009, 40/2011 - drugi zakoni, 14/2012, 6/2013, 62/2013, 60/2014, 79/2015, 83/2016 i 67/2019), dostupan na: Zakon o porezu na dohodak fizičkih lica | Crna Gora | Paragraf

38 Zakon o porezu na dobit pravnih lica („Službeni list Republike Crne Gore, br. 65/2001, 12/2002, 80/2004 i „Službeni list Republike Crne Gore, br. 40/2008, 86/2009, 40/2011 - drugi zakon, 14/2012, 61/2013 55/2016 i 146/2021: dostupan na: [https:// me.propisi.net/zakon-o-porezu-na-dobit-pravnih-lica/](https://me.propisi.net/zakon-o-porezu-na-dobit-pravnih-lica/)

Pokazatelj 1.8.b: Udio privatnih lica koja su dala novac OCD-ima.

Prema Svjetskom indeksu davanja za 2021. godinu koji je obezbijedila Fondacija za pomoć dobrotvornim organizacijama, Crna Gora je zauzela 59. mjesto na svjetskoj listi davanja. Udio privatnih lica koji su dali novac OCD-ovima iznosio je 39%³⁹, što je značajno povećanje u odnosu na 25% u 2017. godini, 24% u 2018. godini i 22% u 2019. godini.

Prema podacima *Catalyst Balkans*⁴⁰, u Crnoj Gori je u 2021. godini zabilježeno 12.800.000 eura donacija, kroz davanje u 573 slučaja. Od ovog broja, 14% su donirali građani (grupe građana, koje se stoga ne mogu identifikovati po imenu), dok su pojedinci (građani koji se mogu identifikovati) činili 12% donatora. Međutim, neprofitne organizacije dobile su samo 2,2% od ukupnog iznosa doniranog novca.

SC 1.9. OCD-ima su dostupne poreske pogodnosti.

Pokazatelj 1.9.a Stepen u kom važeći poreski propisi obezbjeđuju poreske pogodnosti OCD-ima.

4 – zadovoljava veći dio standarda 61–80

Prema odredbama Zakona o porezu na dobit pravnih lica, nevladine organizacije nijesu obveznici poreza na dobit ako obavljaju neprofitnu djelatnost. Shodno članu 29 Zakona o nevladinim organizacijama ako se bave privrednom djelatnošću moraju da se registruju u Centralnom registru (CRPS) Poreske uprave. Dobit ostvarena obavljanjem privredne djelatnosti mora se koristiti na teritoriji Crne Gore za ostvarivanje ciljeva radi kojih je nevladina organizacija osnovana.

Shodno članu 32 Zakona o porezu na dobit pravnih lica, nevladinoj organizaciji, koja je registrovana za obavljanje privredne djelatnosti, poreska osnovica umanjuje se na iznos od 4.000 eura, pod uslovom da se dobit koristi za ostvarivanje ciljeva zbog kojih je NVO osnovana. Ovaj iznos je prenizak i treba ga prilagoditi/izmijeniti u narednim godinama u skladu sa stopom inflacije i opštom ekonomskom situacijom u zemlji.

Shodno Zakonu o NVO, član 31, država pruža podršku organizacijama obezbjeđivanjem finansijskih sredstava za podršku u budžetu, kao i **uvođenjem poreskih i drugih olakšica za nevladine organizacije, u skladu sa zakonom.**

Shodno članu 6 **Zakona o porezu na dobit pravnih lica**⁴¹, porez na dobit ne plaćaju: državni organi, organi državne uprave, organi lokalne uprave, javni fondovi, javne ustanove, turističke organizacije, sportski klubovi, sportska društva i savezi, vjerske zajednice, umjetnička udruženja, političke stranke, komore, sindikati i nevladine organizacije, ako su u skladu s posebnim zakonom osnovane za obavljanje nedobitne djelatnosti.

Član 14(1), koji je izmijenjen i dopunjen 2016. godine, predviđa da donacije u zemlji („troškovi”) u „medicinske, socijalne, obrazovne, naučne, vjerske, kulturne, sportske i humanitarne svrhe, smanjenje siromaštva, zaštitu životne sredine, zaštitu osoba s invaliditetom, briga o djeci i omladini, pomoć starima, zaštita i promocija ljudskih i manjinskih prava, vladavina prava, civilno društvo i razvoj volonterizma, evroatlantske i evropske integracije, umjetnost, tehnička kultura, podrška poljoprivredu i ruralnom razvoju, održivi razvoj, zaštita potrošača, rodna ravnopravnost, borba protiv korupcije i organizovanog kriminala kao i zavisnosti, koji ne prelaze 3,5 posto bruto godišnjeg prihoda, oslobođeni su poreza”. Revidirani član 14 stav 1 je u velikoj mjeri usklađen sa konceptom javne koristi u Zakonu o nevladinim organizacijama, uz jedan značajan izuzetak: lista javnokorisnih djelatnosti u Zakonu o porezu na dobit

39 *World Giving Index 2021. A global pandemic special report (Svjetski indeks davanja za 2021. Specijalni izvještaj globalne pandemije)*, Charities Aid Foundation (Fondacija za dobrotvornu pomoć), jun 2021, dostupan na engleskom jeziku na: <https://good2give.ngo/wp-content/uploads/2021/06/caf-world-giving-index-2021.pdf>

40 *Giving Montenegro 2021 (Crna Gora daruje) - Report on the State of Philanthropy, Catalyst Balkans (Izveštaj o stanju filantropije)*, <https://givingbalkans.org/content/giving-montenegro-2021-report-state-philanthropy>

41 Zakon o porezu na dobit pravnih lica dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/d9df63ce-558e-433e-a7af-f0129eb3f7b9>

pravnih lica je iscrpna, dok je lista u Zakonu o NVO je ilustrativna. Dodatno, član 14(2) Zakona sada naročito predviđa da se donacije priznaju u novcu, robi, intelektualnoj svojini i uslugama.

SC 1.10. Javne politike i zakonsko okruženje pružaju podsticaje i pospješuju volontiranje i rad u OCD-ima.

■ Pokazatelj 1.10.a: Usvojeni su zakoni kojima se reguliše volontiranje.

2 – zadovoljava standarde u najmanjoj mjeri

21–40

U Crnoj Gori postoji zakonski okvir - **Zakon o volonterskom radu**⁴² (usvojen 2010. godine, izmijenjen i dopunjen u više navrata, poslednji put 2015. godine), ali ovaj postojeći Zakon tretira volonterski rad kao poseban oblik radno-pravnih odnosa, a ne kao dobrovoljnu, individualnu građansku inicijativu.

Zakon sadrži nekoliko pozitivnih elemenata: definiše volonterski rad, obavezno korišćenje volonterskih ugovora, prava volontera i organizatora volonterskog rada, kao strategiju razvoja i promocije volonterskog rada. Takođe je propisano da se Strategijom razvoja volonterizma utvrdi uloga i značaj volonterskog rada, njegovi dugoročni ciljevi, kao i razvojni prioriteti i mjere za njihovo ostvarivanje. Zakonom je predviđeno i osnivanje volonterskih servisa na nacionalnom nivou, kao i na lokalnom nivou koji, za teritoriju za koju su osnovani, registruju zainteresovana lica za volonterski rad, a volontere upućuju na zainteresovane organizatore i korisnike volonterskog rada.

Zbog lošeg odnosa postojećeg zakonodavstva prema volonterskom radu i nakon više godina godina kritika, Ministarstvo rada i socijalnog staranja i njegova radna grupa, uz podršku EU i projekta tehničke pomoći Vladi, kreirali su nacrt novog **Zakona o volonterskom radu**⁴³ ali iako dokument prolazi kroz neophodnu proceduru od novembra 2019. godine, isti još nije usvojen u Skupštini Crne Gore. (Napomena: Vlada Crne Gore je na sjednici održanoj 21. 11. 2019. godine utvrdila ovaj Nacrt zakona o volonterskom radu, a Predsjednik Vlade je isti dostavio Skupštini Crne Gore na dalje usvajanje. Vlada Crne Gore je 29. 11. 2021. godine povukla iz skupštinske procedure Nacrt zakona o volonterskom radu jer je konstatovano da u Nacrtu zakona postoje pravno-tehničke greške koje treba otkloniti). U ovom trenutku nema javno dostupnih informacija o statusu ovog Nacrta.

Opšti problem je što Zakon o volonterskom radu nije u skladu s praksom i nije uspio da reguliše postojeći okvir volonterskog rada u zemlji ni da stvori povoljan ambijent za njegov razvoj. Dodatni problem je što zakon reguliše „volonterski servis“, a ne „volonterske“ aktivnosti, što stvara nesporazume i probleme u njegovoj primjeni. U nekoliko izvještaja pominje se da crnogorski Zakon o volonterskom radu isti tretira kao poseban oblik radno-pravnih odnosa, a ne kao dobrovoljnu, individualnu građansku inicijativu⁴⁴. Takođe, ova postojeća zakonska regulativa ne podržava korporativni volonterski rad, iako postoje brojni slučajevi pozitivne prakse kompanija i malih i srednjih preduzeća u organizovanju korporativnog volonterskog rada kao dijela njihovih programa društveno odgovornog poslovanja. Zakon takođe navodi da se „u volonterski rad ne mogu uključiti djeca mlađa od 15 godina“, budući da postojeći Zakon volonterski rad tretira kao poseban oblik radno-pravnih odnosa, a ne kao dobrovoljnu, individualnu građansku inicijativu.

Međutim, volonterski rad u OCD-u podržava i promovise pravni okvir, uključujući omladinsku politiku, a prema Zakonu o mladima, omladinska politika u Crnoj Gori zasniva se na načelima humanosti, volonterizma, solidarnosti, aktivnog učešća i informisanja mladih. Pored navedenog, Zakon o nevladinim organizacijama daje mogućnost mladima starosti 14 i više godina da budu osnivači nevladinim organizacija, čime se stvara pravni okvir za sprovođenje volonterskih aktivnosti mladih i postizanje većeg stepena direktnog uključivanja mladih u razvoj zajednice.

42 Zakon o volonterskom radu dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/506a88a7-b783-46cb-a1ee-1151014ad9f9>

43 Nacrt Zakona o volonterskom radu dostupan na: <https://zakoni.skupstina.me/zakoni/web/dokumenta/zakoni-i-drugi-akti/889/2188-12865-19-1-19-4.pdf>

44 Doprinosa neprogramskih zemalja za EU Wiki za mlade, Poglavlje III: Crna Gora - volonterske aktivnosti, partnerstvo za mlade EU SE, 2017, dostupan na: <https://bit.ly/3Hj3xG7>

Pokazatelj 1.10.b: Strategijama i programima vlade za volonterski rad podržava se volontiranje za OCD-e i dodjeljuje dovoljno sredstava za njihovu realizaciju.

1 – ne zadovoljava standarde

0–20

Iako je postojećim Zakonom o volonterskom radu propisano da su uloga i značaj volonterskog rada, dugoročni ciljevi, razvojni prioriteti i mjere za njihovu realizaciju utvrđeni Strategijom razvoja volonterizma, 2021. godine nije postojala aktivna Strategija. Ovu Strategiju treba da usvoji Vlada Crne Gore za period od pet godina i u skladu sa njom moraju se donijeti programi razvoja volonterskog rada na lokalnom nivou.

Međutim, značaj volonterskog rada prepoznat je od civilnog društva i vlasti prije deceniju, a dokaz je da je Crna Gora prva zemlja u regionu koja je usvojila Nacionalnu strategiju razvoja volonterizma (2010–2015); ali nakon isteka resorno ministarstvo (Ministarstvo rada i socijalnog staranja) nikada nije sačinilo izvještaj o njegovom sprovođenju kao ni novu strategiju koja bi obuhvatila ovu temu.

Pokazatelj 1.10.c: Udio OCD-a koji koriste državne strategije i programe zapošljavanja.

Prema anketi OCD-a, broj OCD-a koje su imale koristi od državnih strategija i programa zapošljavanja u 2021. godini iznosio je 31,2% od ukupnog broja ispitanika.

Najveći broj organizacija naveo je da je korist ostvaren kroz program stručnog usavršavanja i angažovanja lica sa visokim obrazovanjem; kroz Program javnih radova Zavoda za zapošljavanje Crne Gore; i kroz zapošljavanje osoba, čime se pružaju usluge personalnih asistenata za osobe s invaliditetom.

Važno je napomenuti da je Vlada tokom pandemije korone podržavala preduzeća subvencijama za isplatu plata i zadržavanje zaposlenih, ali za OCD nijesu uvedene posebne mjere, a samo 2,6% onih koji su odgovorili na ovo pitanje u anketi OCD-a potvrdili su korišćenje državne podrške za zapošljavanje vezano za pandemiju. Napomenuli su da su OCD izostavljene iz svih mjera koje su vezane za pomoć kompanijama da se oporave od krize izazvane pandemijom. Takođe, napomenuli su da ministarstva kasne sa odlukama o objavljivanju Poziva za projekte i programe, kao i s odlukama i isplatama budžeta za već odobrene projekte.

Pokazatelj 1.10.d: Udio OCD-a koji koriste državne strategije i programe volontiranja.

U 2021. godini nije postojala važeća Strategija o volontiranju, ali je volontiranje u OCD-ovima podržano i promovisano postojećim zakonskim okvirom, naročito među mladima. Prema Zakonu o mladima⁴⁵, omladinska politika zasniva se na načelima ravnopravnosti, volonterizma, solidarnosti, aktivnog učešća i informisanja mladih.

Prema anketi OCD-a, broj OCD koje su imale koristi od vladinih programa volontiranja u 2021. godini bio je svega 3,9% od ukupnog broja ispitanika (odnosno svega 3 OCD).

Pokazatelj 1.10.e: Udio zaposlenih u OCD-ima u odnosu na ukupan broj zaposlenih.

MONSTAT⁴⁶ je u svom izvještaju za 2021. godinu objavio podatke da je 26,8% stanovništva zaposleno u centralnoj ili lokalnoj samoupravi i nevladinim ili humanitarnim organizacijama, bez pegleda detalja po sektorima. Međutim, prema podacima koje je objavilo Ministarstvo javne uprave u aprilu 2022. godine, samo 0,8% od ukupnog broja zaposlenih bilo je zaposleno u nevladinom sektoru.

⁴⁵ Zakon o mladima, <https://wapi.gov.me/download/e1ac770f-706f-4ba9-99e3-790b64ba464f?version=1.0>

⁴⁶ MONSTAT.

█ **Pokazatelj 1.10.f: Procentat lica koja su volontirala u organizaciji.**

Nema zvaničnih podataka MONSTAT-a ili drugih nacionalnih institucija, ali prema Svjetskom indeksu davanja⁴⁷ koji je objavila Fondacija za pomoć dobrotvornim organizacijama, procenat lica koja su volontirala u nekoj organizaciji bio je 11% u 2021. godini, što je bio trend rasta u poređenju s 2019, (kada je bio 8%), 2018, (kada je bio 9%) i 2017. godinom (kada je bio 10%). Zbog ograničenja kretanja tokom pandemije ne postoje podaci za 2020. godinu⁴⁸.

47 Ovaj izvještaj pruža uvid u obim i prirodu davanja širom svijeta i razmatra tri aspekta ponašanja davanja. Tri pitanja koja su u osnovi izvještaja su: Da li ste u proteklom mjesecu uradili nešto od sljedećeg: 1) Pomogli strancu ili nepoznatoj osobi kojoj je potrebna pomoć? 2) Donirali sredstva u dobrotvorne svrhe? 3) Volontirali (donirali svoje vrijeme) u nekoj organizaciji?

48 *Svjetski indeks davanja za 2021, Poseban izvještaj o globalnoj pandemiji*, Fondacija za dobrotvornu pomoć, jun 2021. https://www.cafamerica.org/wp-content/uploads/CAFWORLDGIVINGINDEX2021_REPORT_WEB2_100621.pdf

Specifični cilj 2

Ojačana saradnja i partnerstvo između OCD-a i institucija javnog sektora

SC 2.1. Institucije i organi javnog sektora uključuju OCD-e u postupke donošenja odluka i javnih politika.

Pokazatelj 2.1.a: Djelotvorno se sprovode konsultacije sa OCD-ima o zakonima, podzakonskim aktima, strategijama i drugim aktima od javnog interesa i reformama politika:

- OCD-i imaju pristup nacrtima dokumenata od početka postupka njihove izrade do kraja postupka usvajanja;
- ostavlja se najmanje 15 dana za komentare prije nego nacrt dokumenta uđe u postupak usvajanja;
- vanredni/ubrzani postupci usvajanja propisa bez omogućavanja konsultacija primjenjuju se samo u izuzetnim slučajevima i kada je to opravdano;
- izvještaji o rezultatima javnih konsultacija, uključujući razloge za odbijanje komentara, pravovremeno se objavljuju;
- članovi radnih grupa iz OCD-a biraju se na osnovu javnog poziva, jasnih kriterijuma i u skladu s ravnopravnim postupanjem;
- članovi radnih grupa iz OCD-a predstavljaju cijelo društvo, uključujući udruženja žena, LGBTIQ zajednicu, migrante manjine, udruženja lica s invaliditetom i druge, po potrebi, a u skladu s pristupom zasnovanom na ljudskim pravima.

4 – zadovoljava veći dio standarda 61–80

Zakon o državnoj upravi⁴⁹ reguliše učešće NVO u postupcima javnog odlučivanja. Shodno članu 79, organi državne uprave sarađuju s organizacijama tako što omogućavaju učešće organizacija u postupku sprovođenja javne rasprave u pripremi zakona i strategija, u skladu sa članom 51 ovog zakona, i u radu radnih grupa i druga radna tijela koja obrazuju organi državne uprave radi razmatranja pitanja od zajedničkog interesa ili normativnog regulisanja relevantnih pitanja.

Bliži kriterijumi i postupak za izbor predstavnika OCD-a u radne grupe i druga radna tijela koja obrazuju organi državne uprave, kao i postupak za sprovođenje javne rasprave, utvrđeni su **Uredbom o izboru predstavnika OCD-a u radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategija**⁵⁰.

Organizacije u Crnoj gori, shodno Zakonu, **imaju pristup nacrtima dokumenata od početka postupka njihove izrade** do kraja postupka usvajanja. Takođe, shodno članu 12. stav 1 tač. 5 i 6 **Zakona o slobodnom pristupu informacijama**⁵¹ organ je dužan da na svojoj internet stranici objavi sljedeće informacije: nacрте, prijedloge i konačne tekstove strateških dokumenata i planova i programa za njihovo sprovođenje; nacрте i prijedloge zakona i drugih propisa, kao i stručna mišljenja o tim propisima.

U anketi OCD-a, 26% ispitanika izjavilo je da je njihova organizacija imala pristup nacrtu dokumenta od početka procesa izrade do kraja procedure usvajanja.

49 Zakon o državnoj upravi, „Službeni list Crne Gore”, br. 78/18, 78/18 i 52/22, dostupan na: <https://me.propisi.net/zakon-o-drzavnoj-upravi/>

50 Uredba o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategije, „Službeni list Crne Gore”, br. 41/18, dostupna na: <https://www.gov.me/doku-menta/1f353a31-1729-4db3-a378-e8c4610a5b04>

51 Zakon o slobodnom pristupu informacijama „Službeni list Crne Gore”, br. 44/12, 30/17, dostupan na <https://www.gov.me/dokumenta/f9d-cdea6-e2b9-4b1a-a80c-e243a073d7b4>

Uredbom su definisani rokovi za obje faze javne rasprave (za fazu konsultacija i za fazu rasprave u procesu izrade zakona i strategija), a rok za konsultovanje zainteresovane javnosti je 15 dana. U anketi OCD-a, 22% ispitanika izjavilo je da njihova organizacija ima najmanje 15 dana na raspolaganju za davanje komentara prije nego što nacrt dokumenta uđe u proceduru usvajanja.

Javna rasprava/rasprava o tekstu nacrta zakona traje od 20 do 40 dana. **Zakonom o državnoj upravi** propisana su tri slučaja kada javna rasprava nije obavezna: a) kada su pitanja iz oblasti odbrane i bezbjednosti i godišnjeg budžeta uređena zakonom ili strategijom; b) u vanrednim, hitnim ili nepredvidivim okolnostima; c) u slučaju manjih izmjena i dopuna zakona kojima se ne uređuje neko pitanje.

Gore navedena Uredba (**član 18 Uredbe**) propisuje obavezu blagovremenog objavljivanja izvještaja o javnim konsultacijama. Izvještaj treba da sadrži razloge za odbijanje prijedloga.

Član 3 stav 1 ove Uredbe propisuje obaveza objavljivanja javnog poziva za imenovanje predstavnika OCD-a, kao i jasne i detaljne kriterijume kako za OCD koje predlažu svoje predstavnike, tako i za njihove predstavnike.

Ne postoji **zahtjev niti preporuka da se članovi radnih grupa iz OCD-a biraju iz različitih sredina**.

U anketi OCD-a preko polovine ispitanika, 55%, reklo je da vlasti nijesu efikasno konsultovale njihovu organizaciju u izradi zakona, podzakonskih akata, strategija ili akata od javnog interesa i reformi politike, dok je 36% OCD-a dalo pozitivan odgovor. Ukupno 23% je izjavilo da je predstavnik njihove organizacije bio član radne grupe zadužene za izradu zakona, podzakonskih akata, strategija ili akata od javnog interesa i reformu politike.

Prema rezultatima ankete državnih organa, većina ispitanika odgovorila je da su OCD bile dovoljno i efikasno konsultovane u izradi zakona, podzakonskih akata, strategija i drugih akata od javnog interesa i reformi politike, i dovoljno ili potpuno informisane o mogućnostima da doprinose i učestvuju u razvoju zakona, politika i strategija. Oni su takođe izjavili da su njihove institucije u dovoljnoj ili potpunoj mjeri uzele u obzir stavove svih zajednica i grupa na koje utiču zakoni, politike i strategije koje su bile premet razmatranja.

Pokazatelj 2.1.b: OCD-i su efektivno uključeni u mehanizme za nadzor.

Civilno društvo u Crnoj Gori je na različite načine uključeno u mehanizme nadzora, prati sprovođenje politika i učestvuje u različitim komisijama, npr. Nacionalnoj komisiji za sprovođenje, koordinaciju, praćenje i evaluaciju uspjeha politika rodne ravnopravnosti; Nacionalnoj komisiji za sprovođenje strategije za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala i dr. OCD često učestvuju ili iniciraju konsultativne rasprave.

Iako je uloga civilnog društva prepoznata pravnim okvirom i političkim dokumentima, i postoje određeni mehanizmi nadzora, ovi mehanizmi se ne koriste u punom potencijalu, tako da je potrebno dodatno ojačati učešće OCD-a u nadzoru kreiranja i implementacije politike.

Pokazatelj 2.1.c: Udio OCD-a uključenih u konsultacije u postupku izrade izvještaja države po osnovu preuzetih međunarodnih obaveza u oblasti ljudskih prava i drugih zakonskih obaveza i sprovođenju preporuka nadležnih organa datih sporazuma.

Prema anketi OCD, 52% OCD je znalo za otvorene pozive i reklo je da su vladine vlasti raspisale otvorene pozive za učešće OCD u konsultacijama o izradi vladinih izvještaja po međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima ili drugim ugovorima ili sprovođenju preporuka ugovornih tijela. Radi poređenja, 14% OCD-a je reklo da to nije bio slučaj, a 34% je reklo da ne posjeduje potrebne informacije. Od OCD-a koje su bile upoznate s otvorenim pozivima za učešće OCD-a u konsultacijama, samo 18% ispitanika reklo je da je učestvovalo u njima.

OCD su prijavile učešće u procesima konsultacija iz različitih oblasti, npr. najveći procenat onih koji su učestvovali u anketi 36% OCD-a izjavilo je da je učestvovalo u konsultacijama u vezi s Konvencijom o pravima djeteta. Ukupno 21% OCD-a izjavilo je da su učestvovali u konsultacijama za Konvenciju Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija).

SC 2.2. Institucije i organi javnog sektora priznaju značaj civilnog društva za društvenu raspravu o javnim politikama i procesu evropskih integracija.

Pokazatelj 2.2.a: Stepenu u kom OCD-i pozitivno ocjenjuju postupanje javnih službenika prema civilnom društvu.

1 – ne zadovoljava standarde

0–20

Prema anketi OCD-a većina njih 79,2% izjavila je da javni službenici nijesu davali bilo kakvu podršku ili su davali nedovoljnu podršku civilnom društvu 2021. godine. Samo 13% smatra da imaju veliku ili dovoljnu podršku.

SC 2.3. Javni organi doprinose jačanju civilnog društva tako što saraduju s njim u strateškim okvirima javnih politika i relevantnih institucionalnih mehanizama.

Pokazatelj 2.3.a: Udio OCD-a koji su efektivno konsultovani u sklopu izrade strategija o saradnji s civilnim društvom.

Pošto je prethodni dokument politike, Strategija za unapređenje povoljnog okruženja za djelovanje nevladinih organizacija 2018–2020, istekla, tokom 2021. godine formirana je radna grupa za izradu nove Strategije.

Tokom postupka kreiranja strategije održano je ukupno osam onlajn sastanka preko platforme Zoom ciljanih fokus grupa na kom su učestvovali predstavnici OCD-a na nacionalnom i lokalnom nivou, predstavnici ministarstava, predstavnici opština, i predstavnicima donatora i korisnika usluga, čime je preko 60 učesnika dalo doprinos samom postupku izrade dokumenta⁵².

Prema rezultatima ankete OCD-a, 63% ispitanika navelo je da je Strategija izrađena putem javnih konsultacija.

Pokazatelj 2.3.b: Korisnice IPA programa usvojile su trenutno važeće strategije za saradnju s civilnim društvom.

1 – ne zadovoljava standarde

0–20

Strategija saradnje organa državne uprave i nevladinih organizacija 2022–2026. nije usvojena 2021. godine, ali jeste u julu 2022. godine.

Pokazatelj 2.3.c: Strategije za saradnju s civilnim društvom prate usvojeni budžetirani akcioni planovi.

U Crnoj Gori nije postojala aktivna/važeća Strategija saradnje u 2021. godini.

Pokazatelj 2.3.d: Udio OCD-a koji strategije o saradnji s civilnim društvom ocjenjuju kao relevantne i djelotvorne.

U Crnoj Gori nije postojala aktivna/važeća Strategija saradnje u 2021. godini.

⁵² Informacija o procesu izrade Strategije saradnje organa državne uprave i nevladinih organizacija 2022–2026, Ministarstvo državne uprave, dostupna na: <https://wapi.gov.me/download/fff7d2d8-bb93-40cf-bd33-3c2ed8df9fa0?version=1.0>

Pokazatelj 2.3.e: Javne strukture nadležne za sprovođenje strategija o saradnji s civilnim društvom raspoložu odgovarajućim resursima.

U Ministarstvu javne uprave objedinjeno je upravljanje politikama saradnje organa državne uprave i civilnog sektora, kao i uređenje okruženja u kojem civilni sektor posluje, uključujući poslove registracije organizacija i kreiranja i praćenja politika kojima se reguliše saradnja organa državne uprave sa civilnim sektorom. Ministarstvo je, prema izvještaju Vlade, kontinuirano jačalo kapacitete kadrova za pripremu prijedloga propisa koji se odnose na osnivanje i rad OCD-a, i razvoj saradnje između organa državne uprave i organizacija, praćenje sprovođenja javne rasprave u pripremi zakona i strategija i budući rad u vezi s programiranjem i upravljanjem fondovima Evropske unije. Potrebno je redovno organizovati tematske obuke u cilju povećanja kvaliteta i efikasnosti navedenih zadataka, imajući u vidu da analize pokazuju da državna uprava i dalje treba da dosljedno poštuje važeća pravila za učešće javnosti i OCD-a u pripremi politika i propisa⁵³

Postoji mehanizam pod nazivom Savjet za saradnju Vlade i nevladinih organizacija, koji ima za cilj dalji razvoj institucionalnih mehanizama saradnje i učešća OCD-a, praćenje sprovođenja Strategije saradnje s OCD, i podržavanje razvoja odnosa između Vlade i civilnog društva.

Pokazatelj 2.3.f: Mehanizmi za dijalog između savjeta za saradnju s civilnim društvom i centralnih vlasti svrsishodno uključuju OCD-e u smislu da:

- raspoložu usaglašenim programom rada;
- raspoložu usaglašenim poslovnikom;
- redovno se sastaju;
- njihova pravila omogućavaju OCD-ima da sazivaju sastanke i učestvuju u utvrđivanju dnevnog reda;
- sprovode se adekvatne popratne aktivnosti u odnosu na donesene zaključke i preporuke.

3 – umjereno zadovoljava standarde

41–60

Predsjedavajući Savjeta je predstavnik Vlade, a njihov zamjenik je predstavnik civilnog društva. Članstvo Savjeta čini šest predstavnika organa državne uprave i šest predstavnika nevladinih organizacija. Predsjedavajućeg i članove Savjeta imenuje Vlada, dok se OCD biraju putem javnog oglasa. Predstavnici organa državne uprave imenuju se na prijedlog Ministarstva državne uprave, Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva finansija, Ministarstva privrede i Ministarstva evropskih poslova. Predstavnici organa državne uprave moraju da budu državni sekretari u ministarstvima ili državni službenici iz kategorije višeg rukovodnog osoblja.

Predstavnici nevladinih organizacija u Savjetu imenuju se na prijedlog OCD čija su područja djelovanja razvoj OCD, volonterstvo, zaštita osoba s invaliditetom, socijalno preduzetništvo, razvoj filantropije i evropske integracije. Imenuje se jedan član za svako područje djelovanja.

Mandat Savjeta za saradnju Vlade i nevladinih organizacija istekao je u septembru 2021. godine, a posljednji sastanak održan je 28. jula 2021. godine. U trogodišnjem periodu rada Savjet je održao 11 sjednica na kojima je razmatrao 20 tačaka dnevnog reda⁵⁴

Prema rezultatima ankete državnih organa, 30% ispitanika navelo je da je dijalog između Savjeta za saradnju s civilnom društvom i Vlade bio dovoljno smislen, dok ga je 10% ocijenilo kao veoma smislen. Ukupno 50% ispitanika naveli su da ne znaju.

53 Strategija saradnje državnih organa i nevladinih organizacija 2022–2026, jul 2022.
<https://eusluge.euprava.me/eParticipacija/GetFile.aspx?id=1622>

54 Strategija saradnje organa državne uprave i nevladinih organizacija 2022–2026 (jun 2022).

Specifični cilj 3

Povećani kapaciteti i otpornost OCD-a za djelotvornije sprovođenje njihovih aktivnosti.

SC 3.1. Interne rukovodeće strukture OCD-a vode se načelima dobrog upravljanja.

Pokazatelj 3.1.a: Udio OCD-a s nezavisnim i učinkovitim rukovodnim tijelom čiji opis poslova jasno uključuje nadzor strateških ciljeva, uticaja, upravljanja, postupanja po propisima i odgovornosti organizacije.

3 – umjereno zadovoljava standarde 42%

Procenat OCD-a koje imaju organ upravljanja i upravljački dokument, a čiji upravljački dokument definiše uloge i odgovornosti, a koje nemaju plaćene članove osoblja u odboru je 42%.

U anketi OCD-a, 98% izjavilo je da imaju upravljačko telo (odbor ili savjet ili odbor imenovan od strane skupštine koji se sastoji od pojedinaca koji su odgovorni za strateški nadzor nad organizacijom, njenu usklađenost sa zakonima i odgovornost), dok 99% ima upravljački dokument (statut ili sličan osnivački dokument). U slučaju 91% OCD, ovaj upravljački dokument definiše uloge i odgovornosti upravljačkog tijela.

Međutim, kada je riječ o nezavisnosti organa upravljanja zabrinjava činjenica da je 41% ispitanika izjavilo da je izvršni direktor ili neko drugo plaćeno osoblje njihove organizacije bio član upravnog tijela s pravom glasa.

Pokazatelj 3.1.b: Udio OCD-a koji redovno provjeravaju moguće sukobe interesa u kontekstu političkih, ekonomskih i ličnih odnosa svojih rukovodećih organa.

2 – zadovoljava standarde u najmanjoj mjeri 20%

Prema anketi OCD-a, u 33,3% slučajeva tokom 2021. godine članovi upravnog tijela organizacije morali su da (jednom) potpišu izjavu o sukobu interesa prilikom preuzimanja pozicije. Situacija je izazovnija u pogledu redovnog potpisivanja ovog dokumenta, a samo 20% OCD zahtijeva da se izjava o sukobu interesa potpisuje svake godine. Većina ispitanika OCD -a 34,3% odgovorilo je da članovi njihovih upravnih tijela nijesu u obavezi da to urade.

Pokazatelj 3.1.c: Udio OCD-a koji dijele relevantne informacije o svojoj organizaciji služeći se sredstvima i kanalima koji su dostupni svim zainteresovanim stranama, konkretno objavljujući:

- svoj statut
- strukturu rukovodstva
- politike organizacije

2 – zadovoljava standarde u najmanjoj mjeri 31%

Od svih OCD obuhvaćenih istraživanjem, 59% je imalo svoj veb sajt. Na pitanje da li je upravljački dokument, statut ili sličan osnivački dokument organizacije objavljen na veb sajtu organizacije, 31% je odgovorilo da jeste.

Dok je 25% objavilo organizacionu strukturu na svojoj veb sajtu, samo 2% je objavilo odbor organizacije i imena članova odbora. Obje informacije objavljuje 18%, a 26% OCD-a ne objavljuje nijednu od navedenih informacija.

Pokazatelj 3.1.d: Udio OCD-a koji imaju politiku organizacije o rodnoj ravnopravnosti.

2 – zadovoljava standarde u najmanjoj mjeri	39%
---	-----

U 2021. godini, prema anketi OCD-a, 39% OCD-a imalo je politiku organizacije o rodnoj ravnopravnosti. Među njima, 75% su organizacije koje rade u oblasti ljudskih prava, dok 25% njih nije fokusirano na tu oblast.

Ali ako uporedimo sve OCD koje su učestvovala u istraživanju, 48% njih ima politiku o rodnoj ravnopravnosti, dok se 24% OCD-a bavi ljudskim pravima, ali nemaju politiku o rodnoj ravnopravnosti.

Pokazatelj 3.1.e: Udio OCD-a koji imaju strategiju, uključujući viziju, misiju i ciljeve.

3 – umjereno zadovoljava standarde	56%
------------------------------------	-----

U 2021. godini, prema anketi OCD, 56% OCD je imalo strategiju, a strategija je uredila najmanje jedan element bilo da je u pitanju vizija, misija ili ciljevi.

SC 3.2. OCD-i imaju mogućnost da informišu javnost o rezultatima svojih aktivnosti.

Pokazatelj 3.2.a: Udio OCD-a koji imaju najmanje jedan kanal komunikacija putem interneta.

5 – u potpunosti zadovoljava standarde	98%
--	-----

U 2021. godini, 98% organizacija izjavilo je da ima najmanje jedan kanal komunikacija. Ako bliže pobledamo vrste kanala koje koriste to su: 95% OCD koristi *Facebook*, 65% *Instagram*; *YouTube* je koristilo 41% OCD-a, dok je 40% koristilo aplikacije za razmjenu poruka (*Viber*, *Telegram*, *WhatsApp*, *Signal*); 28% OCD koristi *Twitter*, ali svega 2% koristi *TikTok*. Iznenadujuće, tradicionalne medije (TV, novine, radio) koristi samo 3,1% OCD-a.

Pokazatelj 3.2.b: Udio OCD-a koji imaju zaposlene specijalizovane za komunikacije.

Prema anketi OCD-a za 2021. godinu, 57,1% OCD-a izjavilo je da ima zaposlenog odgovornog za eksterne komunikacije sa zainteresovanim stranama i javnošću.

Pokazatelj 3.2.c: Udio OCD-a koji saraduju s medijima.

Što se tiče partnerstva s medijima, 26% OCD-a navelo je da su se 2021. godine uključile u partnerstva i saradivale s medijima.

SC 3.3. OCD-i su transparentni u vezi sa svojim programskim aktivnostima i izvorima sredstava.

Pokazatelj 3.3.a: Udio OCD-a koji objavljuju godišnje izvještaje o radu i finansijske izvještaje.

4 – zadovoljava veći dio standarda	55%
------------------------------------	-----

Prema anketi OCD- za 2021. godinu, 55,1% OCD-a objavilo je godišnji izvještaj, a 68,4% OCD objavilo je finansijske izvještaje organizacije.

Ukupno 32,9% OCD-a objavilo je te dokumente u štampanom obliku, dok je 56,6% to učinilo na veb sajtu organizacije. Takođe, 14,5% OCD-a izjavilo je da su njihovi finansijski izvještaji javno dostupni na veb sajtu Poreske uprave, ili su direktno prosljeđeni partnerima i članovima organizacije, ili objavljeni na Facebook-u i drugim društvenim mrežama.

Pokazatelj 3.3.b: Udio OCD-a koji objavljuju informacije o izvorima sredstava i iznosima primljenim tokom prethodne godine.

2 – zadovoljava standarde u najmanjoj mjeri	36%
---	-----

Na pitanje da li je organizacija objavila informacije o izvorima finansiranja i odgovarajućim primljenim iznosima, 36% je odgovorilo da su objavili i jedno i drugo.

Većina OCD-a – 61% – objavila je samo podatke o svojim izvorima finansiranja, dok je 43% OCD-a izjavilo da je njihova organizacija objavila informacije o primljenim iznosima.

Ukupno 21,4% OCD-a izjavilo je da nijesu objavile informacije o primljenim iznosima ili izvorima finansiranja, navodeći različite razloge za to. Na primjer, kada je u pitanju objavljivanje finansijskih izvještaja, razlog zašto ih većina OCD-a nije objavila je taj što su njihovi godišnji finansijski izvještaji bili javni dokumenti dostupni na veb sajtu Poreske uprave i stoga dostupni svima, tako da nije bilo potrebe za dodatnim objavljivanjem istih. Neke OCD, shodno svom Statutu, nijesu u obavezi da objavljuju zvanična dokumenta, već godišnji izveštaj podnose svojoj skupštini i/ili isti šalju direktno svojim članovima. Neke OCD imale su tehničke razloge za neobjavljivanje, kao što je nepostojanje aktivnog veb sajta OCD-a, ili nijesu imali prihode ili nijestu sprovele nijedan projekat tokom te godine.

Pokazatelj 3.3.c: Stepen poverenja javnosti u OCD-e.

Za 2021. godinu nijesu bili dostupni podaci uporedivi s drugim zemljama obuhvaćenim ovom procjenom.

SC 3.4. OCD-i prate i ocjenjuju rezultate i uticaj svog rada.

Pokazatelj 3.4.a: Udio OCD-a koji su prethodne godne izvršili evaluaciju svog rada.

4 – zadovoljava veći dio standarda	77.3%
------------------------------------	-------

U 2021. godini 77,3% OCD-a reklo je da je njihova organizacija izvršila neku vrstu ili više vrsta evaluacije. Od 97 OCD-a koje su odgovorile na ovo pitanje, 64,9% OCD-a izvršilo je evaluaciju projekta, 17,5% je izjavilo da je izvršilo evaluaciju strategije, dok je 33% OCD-a izjavilo da je izvršilo internu evaluaciju procesa.

Kada je u pitanju broj evaluacija u 2021. godini, 38,2% izjavilo je da je sprovelo jednu (1) evaluaciju, 51,3% je prijavilo 2–4 evaluacije, 6,6% OCD-a sprovelo je 5–7 evaluacija, a 1,3% sprovelo je 8–10 evaluacija.

Uobičajeni razlozi za nesprovođenje evaluacija koje navode OCD jesu da za njima nije bilo potrebe, ili da nijesu realizovali nijedan projekat u 2021. godini, ili da nije bilo takvih zahtjeva donatora.

SC 3.5. OCD-i koriste istraživanjima podatke kao osnovom za svoj rad

Pokazatelj 3.5.a: Udio OCD-a čiji rad je zasnovan na podacima prikupljenim kroz istraživanja.

5 – u potpunosti zadovoljava standarde | 81–100

Prema anketi OCD-a za 2021. godinu, 82,5% OCD-a izjavilo je da svoj rad zasniva na dokazima prikupljenim istraživanjem. Najčešći metodi su: konsultacije sa zajednicom, koje koristi 57,7% OCD-a; sastanke fokus grupa koristi 52,6%; ankete, koje koristi 44,3% OCD-a; terensko istraživanje, koje koristi 33% OCD-a; i pregled i proučavanje dokumenata, koje koristi 30,9%. Slijedili su: Istraživanje opšteg mišljenja, koje koristi 19,69% OCD-a; i nasumična kontrolna ispitivanja, koje koristi 4,1% OCD-a. Neke organizacije civilnog društva komentarisale su da su u istraživačke svrhe koristile sastanke udruženja sa roditeljima i članovima, ili rezultate istraživanja koje su uradili donatori.

Među uobičajenim razlozima za nesprovođenje istraživanja u 2021. godini, OCD-i su navele sljedeće: nedostatak istraživačkih resursa; istraživanje osjećaja bilo je nepotrebno, s obzirom na njihovu stalnu komunikaciju sa zajednicom; nedostatak projekata; nedostatak potrebe za istraživanjem; ili nedostatak kapaciteta za takve konsultacije.

Pokazatelj 3.5.b: Udio OCD-a čiji rad je zasnovan na konsultacijama s licima na koja utiče njihov trenutni ili budući rad.

5 – u potpunosti zadovoljava standarde | 81–100

Prema anketi OCD-a za 2021. godinu, od svih OCD-a koje su odgovorile na ovo pitanje, 91,6% je konsultovalo neku grupu zainteresovanih strana. Ukupno 61,5% konsultovalo se o svom radu s lokalnim zajednicama, 63,5% s partnerima, 58,3% sa svojim članovima, 47,9% s lokalnim vlastima, 32,3% s državnim organima, 40,6% s javnim institucijama, 25% s institucionalnim donatorima, 18,8% s pojedinačnim donatorima, a 21,9% s akademskim institucijama. Najmanji procenat OCD-a, 9,4%, konsultovao se s privatnim preduzećima.

Među organizacijama koje nijesu konsultovale nijednu zainteresovanu stranu 2021. godine nekoliko je izjavilo da nije bilo projekata, ili da nemaju potrebu za tim.

SC 3.6. OCD-i djeluju u okviru pravednih partnerstava s odnosom poštovanja kako bi ostvarili zajedničke ciljeve.

Pokazatelj 3.6.a: Udio OCD-a koji učestvuju u lokalnim, centralnim i međunarodnim mrežama OCD-a.

U 2021. godini, 61% svih OCD-a uključenih u anketu bilo je dio najmanje jedne lokalne, nacionalne ili međunarodne mreže OCD-a.

Dodatno, 38,5% OCD-a izjavilo je da su članovi formalnih mreža, dok 43% pripada neformalnim mrežama.

Najveći udio – 38% – OCD-a bile su dio međunarodnih mreža, a 37,5% nacionalnih mreža. Umrežavanje na lokalnom nivou bilo je mnogo manje prisutno, sa 20% OCD-a koji su izjavili da su dio lokalnih mreža.

Broj OCD-a koje nijesu bile dio nijedne mreže bio je 17,5%, dok su samo dvije OCD prijavile da su dio regionalnih mreža.

Pokazatelj 3.6.b: Udio OCD-a uključenih u međusektorska partnerstva s akademskom zajednicom, socijalnim partnerima i privatnim sektorom.

Prema anketi OCD-a za 2021. godinu, 15% OCD-a izjavilo je da je angažovano u međusektorskom partnerstvu s akademskom zajednicom, dok je 17% OCD-a izjavilo da je angažovano u međusektorskom partnerstvu s poslovnim sektorom.

Socijalni partneri nijesu uključeni u analizu, zbog greške u podacima i evidentnog nerazumijevanja pojma „socijalni partneri“.

SC 3.7. OCD-i imaju diversifikovanu bazu izvora sredstava.

Pokazatelj 3.7.a: Udio OCD-a s diversifikovanim izvorima donatorskih prihoda.

3 – umjereno zadovoljava standarde **45%**

U 2021. godini, udio OCD-a čiji su izvori donatorskih prihoda diverzifikovani bio je 45% (najniža stopa u regionu).

Ističe se Evropska komisija sa 53,2% OCD-a koje su prijavile da je tokom 2021. godine njihove projekte finansirala EU. Slijede međunarodne OCD, za 46,9% OCD-a. Nešto manje od polovine OCD-a 46,8% izjavilo je da su dobili sredstva od lokalne samouprave, a 37,2% od državnih vlasti.

Bilateralni donatori činili su 31,6%, a privatne fondacije 27,8% donatora OCD-a, dok su strane privatne fondacije donirale 22,5% OCD-ima. Doprinos Ujedinjenih nacija bio je 25,6%, a Savjeta Evrope 11%. Treba napomenuti da su sredstva koja su distribuirali UN i Savjet Evrope često bila dio nacionalnih ili regionalnih projekata koje finansira EU, ali OCD nisu percipirale EU kao donatora, jer Evropska komisija nije bilo njihovo neposredno ugovorno tijelo.

Kada je riječ o izvoru finansiranja prema vrsti donatora, 55% OCD-a izjavilo je da je 2021. godine dobilo 50% svog budžeta od samo jedne vrste donatora (što je bila najveća stopa u regionu).

Pokazatelj 3.7.b: Udio OCD-a koji sredstva prikupljaju iz izvora koji nijesu donatori, kao što su članarine, korporativna/lična davanja i obavljanje djelatnosti koje donose prihode.

3 – umjereno zadovoljava standarde **57%**

U 2021. godini 57% OCD-a u Crnoj Gori izjavilo je da imaju najmanje još jedan izvor prihoda.

Ukupno 37% je reklo da su individualne donacije njihov drugi najveći izvor, 23,9% je istaklo članarinu, a 22,1% privatno preduzeće. Dodatno, 11,1% je navelo sopstveni biznis/aktivnost društvenih preduzeća/ pružanje usluga OCD-a, a 10% skupno finansiranje.

SC 3.8. OCD-i imaju djelotvoran, osnažen i unaprijeđen kadar.

Pokazatelj 3.8.a: Udio OCD-a koji imaju stalno zaposlene.

U 2021. godini, od 83 OCD-a koje su odgovorile na ovo pitanje, najveći broj (47) imao je 1–5 plaćenog člana osoblja (47%), a 22 njih (26,5% od ukupnog broja ispitanika) izjavile da nemaju plaćene članove osoblja. Ukupno 8 OCD-a (9,6%) imalo je 6–10 plaćenog osoblja, a 11 (13,3%) imalo 11 ili više.

Dodatno 69,9% izjavilo je da ima stalno zaposlene, dok 3,6% ne zna.

Pokazatelj 3.8.b: Udio OCD-a koji imaju kadrovsku politiku.

1 – ne zadovoljava standarde | **2%^c**

Pokazatelj je posmatrao koliko OCD-a ima svih 9 politika koje su uspostavljene i sprovedene 2021. godine, a samo 1% OCD-a je imalo svih devet.

Najveći broj OCD-a je imao samo jednu od politika – 19%. Dvije je imalo 18%, 12% imalo je tri politike, a 4% imalo je četiri. Nijedna OCD nije imala pet, ali je 8% ih je imalo šest politika. Nijedna OCD nije imala sedam, a svega 1% imalo je osam politika.

Posmatrajući vrstu politike koju su imale, najveći broj OCD-a, njih 41%, ima politike različitosti i inkluzije; 30% organizacija ima politiku zaštite djece i ranjivih odraslih; 24% organizacija je izjavilo da imaju politiku zapošljavanja; a 22% OCD-a je imalo politiku protiv maltretiranja i uznemiravanja.

Slijedilo je 19% organizacija koje su imale politiku evaluacije učinka, 17% organizacija koje su imale politiku pritužbi/žalbi, 13% organizacija koje su imale disciplinsku politiku i 8% politiku nagrađivanja. Ne više od 2% ima politiku otpuštanja viška zaposlenih.

Samo 11 OCD-a (20,8%) izjavilo je da su ove organizacione politike objavile na veb sajtu svoje organizacije..

Pokazatelj 3.8.c: Udio OCD-a koji su objavili konkurse za popunu upražnjenih radnih i volonterskih mjesta u prethodnoj godini.

U 2021. godini, broj OCD-a koje su javno objavile konkurse za zapošljavanje i volontiranje na svojm veb sajtu iznosio je 28%; na internet portalima, 17%; na društvenim mrežama, 39%; putem štampanih medija 10%; i putem mejling lista 17%.

Ukupno 28% OCD-a nije imalo javne konkurse, dok 18% nije imalo slobodnih radnih mjesta u 2021. godini.

Pojedine OCD navele su da su objavile putem oglasne stranice Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, odnosno oglasne table Biroa rad u Bijelom Polju. Ostale su izjavile da ne maju potrebu oglašavanja slobodnih mjesta za volontere jer su imali ogromnu bazu volontera koju su koristili.

Pokazatelj 3.8.d: Udio OCD-a čije politike podstiču zapošljavanje raznovrsne radne snage.

Kada je riječ o politikama koje podstiču zapošljavanje različite radne snage, kao što su politike zapošljavanja i uključivanje različitosti, 12% ispitanika je reklo da ima takve politike.

Pokazatelj 3.8.e: Udio OCD-a čiji zaposleni i volonteri su prošli neki vid stručnog usavršavanja u prethodnoj godini.

5 – u potpunosti zadovoljava standarde | **82%**

Prema anketi OCD-a za 2021. godinu, 82% OCD-a reklo je da je njihova organizacija omogućila zaposlenima ili volonterima da pohađaju obuke u cilju njihovog profesionalnog razvoja. Samo 16,9% je odgovorilo da nije bilo takvih aktivnosti.

KONSULTOVANA BIBLIOGRAFIJA I ZAKONI

- Ustav Crne Gore, dostupan na: <https://www.skupstina.me/me/ustav-crne-gore>
- Doprinos neprogramskih zemalja za EU Wiki za mlade Poglavlje III: Crna Gora - Dobrovoljne aktivnosti, SE EU partnerstvo za mlade, 2017, <https://bit.ly/3Hj3xG7>
- Strategija saradnje državnih organa i nevladinih organizacija 2022–2026, jul 2022, <https://eusluge.euprava.me/eParticipacija/GetFile.aspx?Id=1622>
- Krivični zakonik, „Službeni list Crne Gore”, br. 57/2009, 49/2010, 47/2014, 2/2015, 35/2015, 58/2015, 28/2018, 116/2020, 145/2021, dostupan na: <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/krivic-ni-zakonik-crne-gore.html>
- Uredba o izboru predstavnika Organizacija radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javnih rasprava u pripremi zakona i strategije dostupna na: <https://www.gov.me/dokumenta/1f353a31-1729-4db3-a378-e8c4610a5b04>
- Nacrt Zakona o volonterskom radu dostupan na:
- *Giving Montenegro 2021 - Report on the State of Philanthropy (Crna Gora daruje za 2021, Izvještaj o stanju filantropije)*, Catalyst Balkans <https://givingbalkans.org/content/giving-montenegro-2021-report-state-philanthropy>
- Informacija o procesu izrade Strategije saradnje organa državne uprave i nevladinih organizacija 2022–2026, Ministarstvo javne uprave dostupna na : <https://wapi.gov.me/download/fff7d2d8-bb93-40cf-bd33-3c2ed8df9fa0?version=1.0>
- Zakon o računovodstvu dostupan na: <https://me.propisi.net/zakon-o-racunovodstvu/>
- Zakon o opštem upravnom postupku dostupan na: https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon_o_opstem_upravnom_postupku.html
- Zakon o porezu na dobit prvih lica, „Službeni list Republike Crne Gore, br. 65/2001, 12/2002, 80/2004 i „Službeni list Republike Crne Gore, br. 40/2008, 86/2009, 40/2011 - drugi zakoni, 14/2012, 61 /2013 55/2016 i 146/2021 dostupan na: <https://me.propisi.net/zakon-o-porezu-na-dobit-pravnih-lica/>
- Zakon o sudovima, „Službeni list Crne Gore”, br. 11/2015 i 76/2020, dostupan na: <https://me.propisi.net/zakon-o-sudovima/>
- Zakon o slobodnom pristupu informacijama „Službeni list Crne Gore”, br. 44/12, 30/17, dostupan na <https://www.gov.me/dokumenta/f9dcdea6-e2b9-4b1a-a80c-e243a073d7b4>
- Zakon o slobodnom pristupu informacijama dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/f9dcdea6-e2b9-4b1a-a80c-e243a073d7b4>
- Zakon o inspekcijском nadzoru, „Službeni list Crne Gore”, br. 39/03, 76/09, 57/11, 18/14 i 11/15.
- Zakon o unutrašnjim poslovima, „Službeni list Crne Gore”, br. 070/21 i 123/21 dostupan na: <https://www.katalogpropisa.me/propisi-crne-gore/zakon-o-unutrasnjim-poslovima-2/>
- Zakon o međunarodnim restriktivnim mjerama, „Službeni list Crne Gore”, br.56/2018 and 72/2019 dostupan na: <https://me.propisi.net/zakon-o-medjunarodnim-restriktivnim-mjerama/>
- Zakon o nevladinim organizacijama dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/e0a79560-b887-4a20-9de3-c1cea8ec6548>
- Zakon o porezu na dohodak fizičkih lica, („Službeni list Republike Crne Gore, br. 65/2001, 12/2002 - ispravljen, 37/2004, 29/2005 - drugi zakoni, 78/2006 i 4/2007 - ispravljen, i „Službeni list Crne

- Gore”, br. 86/2009, 40/2011 – drugi zakoni, 14/2012, 6/2013, 62/2013, 60/2014, 79/2015, 83/2016 i 67/2019), dostupan na: [Zakon o porezu na dohodak fizičkih lica | Crna Gora | Paragraf](#)
- Zakon o zabrani diskriminacije, „Službeni list Crne Gore”, br. 46/2010, 40/2011, 18/2014 i 42/2017, dostupan na: <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon-o-zabrani-diskriminacije.html>
 - Zakon o zabrani diskriminacije, „Službeni list Crne Gore”, br. 46/2010, 40/2011 – drugi zakoni, 18/2014 i 42/2017, dostupan na: <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon-o-zabra-ni-diskriminacije.html>
 - Zakon o državnoj upravi, „Službeni list Crne Gore”, br. 78/ 18, 78/18 i 52/22, dostupan na: <https://me.propisi.net/zakon-o-drzavnoj-upravi/>
 - Zakon o javnim okupljanjima i javnim priredbama „Službeni list Crne Gore, br. 052/16 od 09. 08. 2016, dostupan na: <https://www.katalogpropisa.me/propisi-crne-gore/zakon-o-javnim-okupljanjima-i-javnim-priredbama-2/>
 - Zakon o javnim okupljanjima i javnim priredbama, „Službeni list Crne Gore, br. 52/2016, dostupan na <https://www.katalogpropisa.me/propisi-crne-gore/zakon-o-javnim-okupljanjima-i-javnim-priredbama-2/>
 - Zakon o državnoj upravi dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/42c-95c3f-0c64-4657-99f4-f014f1912bc8>
 - Zakon o Agenciji za nacionalnu bezbjednost, „Službeni list Crne Gore”, br. 28/2005, 86/2009, 20/2011 i 8/2015 dostupan na: http://www.podaci.net/_gCGO/zakoni/Zakon_o_Agenciji_za_nacionalnu_bezbjednost/07d3ct.html
 - Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranje terorizma, „Službeni list Crne Gore”, br. 33/2014, 44/2018, 73/2019 i 70/2021, dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/88d9a409-56ad-48a6-9e91-b5713d770f42>
 - Zakon o specijalnom državnom tužilaštvu, „Službeni list Crne Gore”, br. 10/2015 i 53/2016.
 - Zakon o volonterskom radu dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/506a88a7-b783-46cb-a1ee-1151014ad9f9>
 - Zakon o mladima, <https://wapi.gov.me/download/e1ac770f-706f-4ba9-99e3-790b64ba464f?version=1.0>
 - Zakon o porezu na dobit pravnih lica dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/d9df63ce-558e-433e-a7af-f0129eb3f7b9>
 - Zakon o medijima dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/101e4ce0-3a5e-4c04-a81a-5287551a6a82>
 - Izveštaj o realizaciji javnih konkursa i odobrenih projekata u skladu sa Zakonom o nevladinim organizacijama u 2021. godini, usvojen na 34. sjednici Vlade održanoj 22. decembra 2022. godine (pripremljeno Ministarstvo javne uprave), dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/5789ce89-a8b2-4f3c-bd7b-f6dd774a2156>
 - Izveštaj o radu Kancelarije zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu za 2021. godinu – zaključci (jul 2022) dostupan na: <https://www.gov.me/en/documents/9d5004de-f356-4c34-b981-46bf1026ba77>
 - Poslovnik Vlade Crne Gore objavljen u „Službenom listu Crne Gore”, br. 003/12 od 13. 01. 2012, 031/15 od 18. 06. 2015, 048/17 od 24. 07. 2017, 062/18 od 21. 09. 2018)
 - Pravilnik o izboru predstavnika OCD-a u radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategija, „Službeni list Crne Gore”, br. 41/18, dostupan na: [/www.gov.me/dokumenta/1f353a31-1729-4db3-a378-e8c4610a5b04](https://www.gov.me/dokumenta/1f353a31-1729-4db3-a378-e8c4610a5b04)
 - Izveštaj o primjeni Zakona o javnim okupljanjima i javnim priredbama za 2021. godinu.

- World Giving Index 2021, A global pandemic special report (Svjetski indeks davanja za 2021. godinu, Specijalni izvještaj globalne pandemije), Charities Aid Foundation (Fondacija za dobrotvornu pomoć), jun 2021, <https://good2give.ngo/wp-content/uploads/2021/06/caf-world-giving-index-2021.pdf>
- Strategija saradnje organa državne uprave i nevladinih organizacija 2022–2026. (jun 2022), <https://wapi.gov.me/download-preview/cc6fef07-782f-4b78-8b15-fa851ccc3abf?version=1.0>